Design2Freedom

ANGLŲ KALBA

Gerosios praktikos gidas

Asmenį orientuoto dizaino skatinimas aukštojo mokslo įstaigose neįgaliesiems

Co-funded by the European Union

COCEMFE

CREATIVE DISTRICT

TECHNICAL UNIVERSITY OF KOŠICE Accessibility Center

UNIVERSIDADE DA CORUÑA

VIKO VILNIAUS KOLEGIJA | HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Kreditas

Dokumento pavadinimas

„Gerosios praktikos gidas“

Paskelbimo data

2025 m. gruodis

Bendras koordinavimas

COCEMFE vadovybė

Tyrimo rengimas ir dokumento projektas

COCEMFE projektų ir socialinių inovacijų sritis

COCEMFE techninė komanda

Koruños universitetas

María Betania Groba González

Kūrybinis rajonas – CreaD

Aurélie Rompler

Vilniaus kolegija

Daiva Kelpšaitė

Košicų technikos universitetas

Alena Galajdová Dušan Šimšík

Dokumento peržiūra

COCEMFE techninė komanda

Redagavo

Ispanijos fizinių ir organinių negalių turinčių žmonių konfederacija (COCEMFE)

C/Luis Cabrera, 63, 28002 Madridas

+34 91 744 36 00

cocemfe@cocemfe.es www.cocemfe.es

Turinys

1. Įvadas 5
1.1 Kas mes esame ir ką darome 6
1.2 Kas yra gera praktika ir kodėl ją rinkti? 8
1.3 Geros praktikos nustatymo kriterijai 10
1.4 Šio vadovo tikslas ir tikslinė auditorija 12
2. Konceptualus pagrindas 15
2.1 Asmenybės orientuotas požiūris 16
2.2. Universalus dizainas 19
2.3. Prieinamumas 22
2.4. Dalyvavimas ir įgalinimas 24
2.5. Įtrauktis 25
2.6. Teisių pagrįstas požiūris ir žmogaus teisės 27
3. Mūsų patirtis: universitetų parengtos bandomosios programos 31
3.1. Dizaino mąstymas socialiniuose projektuose 32
3.1.1 Dizaino mąstymo koncepcija ir kilmė 32
3.1.2 Dizaino mąstymas, taikomas socialiniams projektams 33
3.1.3 Dizaino mąstymo įgyvendinimas projekte „Design2Freedom“ 34
3.2. Vilniaus kolegijos pilotinis projektas (Lietuva) 35
3.3. Universidade da Coruña pilotinis projektas (Ispanija) 40
3.3.1. Pradinis etapas 42
3.3.2 Plėtros etapas 43
3.3.3 Galutinė fazė 44
3.4. Technická Univerzita v Košiciach pilot (Slovakija) 48
3.4.1 Kontekstas ir tikslai 48
3.4.2 Įgyvendinimas ir dalyviai 49
3.4.3 Vertinimas ir rezultatai 50
3.4.4 Gera praktika ir įgyta patirtis 51
4. Išvados 55
Santrumpos 61
Nuorodos 63

1. Įvadas

Projektas „Design2Freedom“ (D2F), finansuojamas pagal programą „Erasmus+“ pagal KA220-HED kvietimą (Nr. 2023-1-ES01-KA220-HED-000154427), yra tarptautinė bendradarbiavimo iniciatyva, kuri truks nuo 2023 m. gruodžio iki 2026 m. birželio. Jos bendras tikslas – skatinti dalyvaujamąsias ir įtraukias metodikas, skirtas mokyti asmenį orientuotą dizainą, stiprinti bendradarbiavimą tarp aukštojo mokslo įstaigų ir socialinių organizacijų bei užtikrinti aktyvų neįgaliųjų įtraukimą į visą procesą. Šis tikslas įgyvendinamas taikant pedagoginę ir organizacinę strategiją, apimančią mokytojų rengimą, metodologines inovacijas, skaitmeninių priemonių kūrimą ir bendrų žinių generavimą tarp universitetų, socialinių organizacijų ir neįgaliųjų.

Projektas susideda iš penkių pagrindinių darbo paketų (WP): WP1 (koordinavimas ir valdymas) užtikrina gerą konsorciumo valdymą; WP2 skatina mokymo procesų metodologinį ir kurso programų tobulinimą; WP3 apima tarptautinį judumą ir tarpusavio mokymosi veiklas (mokymosi, mokymo ir mokymo veiklas, LTT); WP4 sutelkia dėmesį į novatoriškų universitetų bandomųjų veiksmų įgyvendinimą, vertinimą ir tobulinimą; WP5 skirtas sklaidai, tvarumui ir poveikiui. Šie komponentai papildomi novatoriškos medžiagos, pvz., skaitmeninis įrankių rinkinys, švietimo MOOC, patirties žemėlapis ir šis gerosios praktikos vadovas.

Konsorciumą sudaro penkios Europos organizacijos, kurių vaidmenys papildo vienas kitą: Ispanijos fizinių ir organinių negalių turinčių žmonių konfederacija

Neįgalieji (COCEMFE), veikianti kaip vadovaujančioji ir koordinuojanti organizacija; Universidade da Coruña (UdC), pagrindinis orientyras įtraukiojo švietimo ir prieinamų technologijų srityje; Vilniaus Kolegija (VIKO), Lietuvos įstaiga, turinti patirties įtraukiojo profesinio švietimo srityje; Košicės technikos universitetas (TUKE), didelį dėmesį skiriantis inžinerijai ir universaliam dizainui; ir Creative District (CreaD), Belgijos organizacija, kuri specializuojasi socialinių inovacijų ir bendro kūrimo procesuose.

1.1 Kas mes esame ir ką darome

„Design2Freedom“ projektas yra tarptautinė iniciatyva, kuria siekiama pertvarkyti Europos universitetų sistemas į įtraukius, prieinamus ir dalyvaujamuosius modelius, grindžiamus neįgaliųjų teisėmis. Siekiant šio tikslo, buvo sukurtas
įvairiapusis ir tarpdisciplininis konsorciumas, sudarytas iš universitetų, socialinių organizacijų ir socialinėms inovacijoms bei prieinamumui specializuotų įstaigų iš Ispanijos, Slovakijos, Lietuvos ir Belgijos. Toliau pateikiamas projektų partnerių ir jų pagrindinių kompetencijos sričių aprašymas.

Ispanijos fizinių ir organinių negalių turinčių žmonių konfederacija (COCEMFE) – Ispanija

COCEMFE yra 1980 m. įkurta Ispanijos nevyriausybinė organizacija, kurios misija – skatinti visapusišką neįgaliųjų integraciją ir aktyvų dalyvavimą visose visuomenės srityse, gindama jų teises ir stiprindama neįgaliųjų sektoriaus asociacijų struktūrą. Ji susideda iš 94 teritorinių ir sektorinių organizacijų, vienijančių daugiau nei 1 600 asociacijų ir atstovaujančių daugiau nei 2,5 milijonams neįgaliųjų Ispanijoje.

Turėdama didelę patirtį politikos propagavimo, programų valdymo ir socialinių inovacijų srityse, COCEMFE vadovavo pagrindinių pedagoginių ir mokymo priemonių teikimui D2F. Jos veiklos sritys apima įtraukiąjį švietimą, užimtumą, prieinamumą, savarankišką gyvenimą, tarptautinį bendradarbiavimą ir socialinės sveikatos koordinavimą. Ji taip pat dalyvauja oficialiuose patariamuosiuose organuose, pvz., Nacionalinėje neįgaliųjų taryboje ir Karališkojoje neįgaliųjų taryboje. Jos patirtis žmogaus teisių ir socialinės veiklos srityse buvo
buvo labai svarbi formuluojant projekto teisių pagrįstą požiūrį, suderintą su CRPD ir SDG.

Universidade da Coruña (UDC) – Ispanija

Universidade da Coruña, įkurta 1989 m., yra valstybinis universitetas , įsikūręs Galisijoje, turintis du kampusus (A Coruña ir Ferrol), siūlantis 52 bakalauro studijų programas, 67 magistrantūros programas ir 39 doktorantūros programas. Jame studijuoja daugiau nei 17 000 studentų, dirba daugiau nei 2500 dėstytojų ir administracinio personalo narių. UdC dalyvauja D2F projekte per Informacinių ir ryšių technologijų tyrimų centrą (CITIC) ir TALIONIS tyrimų grupę.

CITIC yra tarpdisciplininis centras, atliekantis taikomuosius tyrimus informacinių ir ryšių technologijų (IRT) srityje, susijusius su sveikata, mobilumu, prieinamumu ir įtrauktimi, naudodamas pažangias metodikas, pvz., virtualią realybę, 3D spausdinimą, robotiką ir bendradarbiavimo platformas.
TALIONIS, kurį sudaro inžinerijos, sveikatos ir socialinių mokslų tyrėjai, daugiausia dėmesio skiria įtraukiam dizainui ir technologijų plėtrai, siekdamas pagerinti neįgaliųjų ir pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybę. D2F projekte UdC vadovavo pedagoginėms inovacijoms, kurdamas prototipus, studentų pilotinius projektus ir naudodamas prieinamas technologijas.

Vilniaus kolegija (VIKO) – Lietuva

VIKO yra didžiausias taikomųjų mokslų universitetas Lietuvoje. Įkurtas 2000 m. susijungus aštuonioms aukštojo mokslo įstaigoms, šiuo metu jame
šiuo metu turi daugiau nei 6600 studentų, studijuojančių 45 studijų programose septyniuose fakultetuose, įskaitant sveikatos, elektronikos ir IT, menų ir kūrybinių technologijų, pedagogikos ir ekonomikos. Joje dirba 460 dėstytojų, iš kurių 60 turi daktaro laipsnį.

VIKO išsiskiria praktiniu požiūriu, įsipareigojimu diegti inovacijas ir dideliu dėmesiu tarptautinimui. Ji dalyvavo daugelyje Europos programų, įskaitant Erasmus+, Nordplus ir Creative Europe. Jos patirtis švietimo valdymo, institucinio bendradarbiavimo ir mokymo programų pritaikymo srityse buvo labai svarbi įgyvendinant D2F bandomąjį projektą Lietuvos kontekste, integruojant teisių pagrįstą požiūrį ir įtraukiant neįgaliuosius. Ji taip pat palengvino partnerystės ryšių užmezgimą su vietos neįgaliųjų organizacijomis.

Technická Univerzita v Košiciach (TUKE) – Slovakija

Košicės technikos universitetas yra viena iš pirmaujančių aukštojo mokslo įstaigų Slovakijoje, įkurta 1952 m. Jį sudaro devyni fakultetai ir

siūlo platų akademinių programų spektrą – nuo inžinerijos iki socialinių mokslų. Čia studijuoja apie 10 000 studentų iš 45 šalių, dirba 1 500 darbuotojų.

Pagrindinis TUKE partneris D2F projekte yra Prieigos centras (AC TUKE), įkurtas 2000 m. kaip specializuotas pedagoginis padalinys, skirtas remti studentus su specialiais poreikiais. Jo darbas sutelktas į prieinamos akademinės aplinkos užtikrinimą, techninių konsultacijų teikimą, universiteto darbuotojų mokymą ir nacionalinių įtraukiojo švietimo pastangų koordinavimą. AC TUKE yra viena iš dviejų institucijų, oficialiai paskirtų metodologiniais įtraukiojo švietimo centrais Slovakijoje. Jos indėlis į D2F projektą buvo labai svarbus taikant įtraukiojo švietimo metodikas, užtikrinant skaitmeninį prieinamumą ir visapusišką neįgaliųjų dalyvavimą visose projekto fazėse.

Kūrybinis rajonas (CreaD) – Belgija

CreaD yra Belgijos socialinių inovacijų organizacija, įsikūrusi Briuselyje. Jos misija – skatinti transformacinius projektus kultūros, švietimo, socialinio verslumo ir tvaraus vystymosi srityse. Ji veikia kaip vietinių ir tarptautinių iniciatyvų inkubatorius, kurdama sinergiją tarp viešųjų, socialinių ir ekonominių veikėjų. Jos tarpdisciplininė komanda turi patirties Europos projektų valdymo, mokymų, metodinių priemonių kūrimo ir žinių perdavimo srityse.

D2F projekte CreaD rėmė bendro kūrimo procesus, dalyvavimo metodikas ir komunikacijos bei poveikio strategijas. Jos patirtis socialinių inovacijų srityje leido suformuluoti praktikas, kurias galima pakartoti, pritaikyti ir perkelti, remiantis dalyvių ir bendruomenių nustatytais poreikiais. CreaD taip pat teikė strateginę pagalbą rengiant gerosios praktikos gairių vadovą, kuriant priemonių rinkinį ir kuriant tvarumo partnerystes projektui.

1.2 Kas yra gera praktika ir kodėl ją rinkti?

Geros praktikos sąvoka plačiai taikoma tarptautinio bendradarbiavimo, viešosios politikos ir socialinės intervencijos srityse kaip priemonė, padedanti nustatyti, įvertinti, pakartoti ir perkelti veiksmus, kurie pasirodė esą veiksmingi, tvarūs ir naudingi sprendžiant sudėtingas problemas.

Jungtinės Tautos – Jungtinių Tautų žmogaus gyvenviečių programa (UN-Habitat) – (2008) apibrėžia gerąją praktiką kaip:

> „(...) sėkmingą iniciatyvą, kuri turi akivaizdų ir apčiuopiamą poveikį gyvenimo kokybės gerinimui, kuri yra veiksmingos viešojo sektoriaus, privačiojo sektoriaus ir pilietinės visuomenės partnerystės rezultatas ir kuri yra tvari socialiniu, ekonominiu, kultūriniu ir aplinkos apsaugos požiūriu“ (p. 2).

Savo ruožtu Europos integracijos svetainė (2025) teigia, kad gera praktika gali būti suprantama kaip „strategijos, metodai ir (arba) veikla, kurie, remiantis tyrimais ir vertinimais, pasirodė esą veiksmingi, efektyvūs, tvarūs ir (arba) perkeliami ir patikimai veda prie norimų rezultatų“.

Be to, Sandu ir Birtha (2020) sisteminė apžvalga, atlikta Europos socialinės gerovės politikos ir tyrimų centro (European Centre for Social Welfare Policy and Research) rėmuose, apibendrina gerosios praktikos pagrindinius bruožus aštuoniais aspektais: veiksmingumas (gebėjimas pasiekti laukiamus rezultatus), efektyvumas (išteklių ir rezultatų santykis), tvarumas (ilgalaikiškumas),
pakartojamumas (galimybė sėkmingai perkelti), nuoseklumas (suderinamumas su kitomis politikos sritimis), aktualumas (prisitaikymas prie poreikių), dalyvavimas (tikslinės grupės įtraukimas) ir institucinis įsipareigojimas (dalyvaujančių organizacijų struktūrinė parama).

Kitos organizacijos, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO, 2016 m.), Pasaulio sveikatos organizacija (PSO, 2017 m.) ir Europos lyčių lygybės institutas (EIGE, 2018 m.), priduria papildomus kriterijus, pavyzdžiui, etiką, inovacijas, teisingumą, kultūrinį jautrumą ir gebėjimą sukurti matomą socialinį poveikį. Visos jos sutinka, kad gera praktika nėra tiesiog „veiksminga“ intervencija, bet greičiau dokumentais pagrįsta patirtis, griežtai įvertinta, galinti prisitaikyti prie naujų aplinkybių ir turinti potencialą struktūriškai paveikti taikymo sritį.

Šiuo požiūriu gerosios praktikos pavyzdžių rinkimas ne tik padeda sisteminti institucinį mokymąsi, bet ir palengvina nuolatinio tobulinimo procesus, įkvepia naujiems veiksmams ir sudaro naudingą pagrindą įtraukioms viešosioms politikos priemonėms kurti. Konkrečiu D2F atveju šis vadovas skirtas būtent tiems pedagoginiams, organizaciniams
ir metodines praktikas, kurios pasirodė veiksmingos įtraukiant neįgaliuosius (PwD) kaip aktyvius aukštojo mokslo dalyvius.

Pats D2F projektas gali būti laikomas tarptautine gerąja praktika. Tai pateisina jo dalyvaujamojo ir teisių pagrįsto požiūrio, gebėjimo mobilizuoti įvairius veikėjus, aukštos vertės pedagoginių rezultatų kūrimas ir suderinamumas su strateginėmis sistemomis, tokiomis kaip Europos socialinių teisių ramstis, 2030 m. darnaus vystymosi darbotvarkė (Jungtinės Tautos, 2015 m.) ir Neįgaliųjų teisių konvencija (CRPD, Jungtinės Tautos, 2006 m.).

1.3 Geros praktikos nustatymo kriterijai

Geros praktikos nustatymas yra pagrindinė priemonė, padedanti sisteminti, perduoti ir pritaikyti patvirtintas žinias, įgytas iš realios patirties. D2F projekto rėmuose ir laikantis teisių pagrįsto požiūrio, socialinio negalios modelio ir Erasmus+ programos švietimo kokybės principų, buvo apibrėžtas konkretus kriterijų rinkinys, skirtas pripažinti ir įvertinti tas praktikas, kurios gali būti laikomos pavyzdinėmis.

Šie kriterijai yra grindžiami tarptautinių organizacijų, tokių kaip Jungtinės Tautos (2008 m.), Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO, 2016 m.), Pasaulio sveikatos organizacija (PSO, 2017 m.), Europos Komisija (2025 m.) ir Europos socialinės gerovės politikos ir tyrimų centras (2020 m.), pripažintais standartais. Remiantis šiais pagrindais, buvo parengta sintezė ir pritaikyta prie projekto specifikos, remiantis vertinimo procesais, įgyvendintais darbo paketų WP3 ir WP4 metu, ypač partnerių universitetų parengtose ir LTT3 sistematizuotose bandomosiose patirtyse.

Ši kriterijų formuluotė ne tik atitinka techninę ar procedūrinę vertinimo logiką, bet ir apima visapusišką perspektyvą, grindžiamą įtraukties, dalyvavimo ir aktualumo principais. Jos tikslas – nustatyti praktikas, pagrįstas aktyviu neįgaliųjų įtraukimu, skatinančias institucinę bendrą atsakomybę ir prisidedančias prie struktūrinio ir tvaraus švietimo aplinkos tobulinimo.

Šeši kriterijai, kuriais vadovaujamasi atrenkant ir analizuojant gerąsias praktikas šioje
gidas pateikiamas žemiau:

- **Poveikis**
  Ši praktika padarė apčiuopiamą teigiamą poveikį tikslinės grupės, ypač neįgaliųjų, gyvenimo sąlygoms, mokymuisi, dalyvavimui visuomenės gyvenime ar gerovei. Šis poveikis gali būti įvertintas kokybiniais arba kiekybiniais duomenimis, surinktais per projekto įgyvendinimo metu taikytas vertinimo sistemas.

- **Tvarumas**
  Praktika gali būti išlaikyta ilgą laiką, neapsiribojant tik retkarčiais teikiama ar ypatinga parama, ir integruota į esamas organizacines ir politines struktūras. Ji ypač vertinama, kai nustatomi instituciniai veiksniai, užtikrinantys jos tęstinumą ar plėtrą.

- **Perkeliamumas ir pritaikomumas**
  Praktika gali būti pakartota ar pritaikyta kitose geografinėse, institucinėse ar kultūrinėse aplinkose, atsižvelgiant į vietos ypatumus. Šis kriterijus sustiprinamas, kai praktika pasižymi metodologiniu lankstumu ir atitinka tarptautinius pagrindus, pvz., CRPD ar SDG.

- **Inovacijos ir kontekstualus aktualumas**
  Praktika įveda naujus metodus, priemones ar procesus arba kūrybiškai pritaiko esamus prie naujų realijų ar atsirandančių poreikių. Inovacijos gali būti technologinės, metodologinės, organizacinės ar socialinės, jei jos tenkina aiškiai nustatytą poreikį.

- **Dalyvavimas ir bendra atsakomybė**
  Praktika aktyviai įtraukia suinteresuotas šalis į jos kūrimą, įgyvendinimą, stebėseną ir vertinimą. Bus vertinamas kolektyvinio veikimo laipsnis ir įvairių veikėjų vaidmuo žinių kaupime ir sprendimų priėmime.

- **Vertinimas ir empirinis patvirtinimas**
  Praktika apima vertinimo mechanizmus (kiekybinius ir (arba) kokybinius), kurie leidžia įvertinti jos veiksmingumą, kokybę ir aktualumą dalyvių ir pagrindinių suinteresuotųjų šalių požiūriu.

Šie mechanizmai turėtų būti sistemingi, pagrįsti etika ir sudaryti sąlygas teikti grįžtamąją informaciją nuolatiniam tobulinimui.

Atsižvelgiant į visus šiuos kriterijus, sudaromas nuoseklus gerųjų praktikų analizės ir atrankos pagrindas, kuris ne tik atitinka techninius rodiklius, bet ir suderintas su transformaciniu, dalyvaujamuoju ir teisėmis grindžiamu požiūriu, kurį skatina D2F projektas.

1.4 Šio vadovo tikslas ir tikslinė auditorija

Šio dokumento pagrindinis tikslas – nustatyti ir sisteminti veiksmus, strategijas ir metodikas, kurie pasirodė esą veiksmingi skatinant tikrą neįgaliųjų įtrauktį į aukštąjį mokslą. Jame taip pat siekiama šias žinias skleisti tarp pagrindinių švietimo ir socialinės ekosistemos dalyvių, kad būtų padidintas jų perkėlimas ir tvarumas.

Neatmetant kitų suinteresuotųjų šalių, vadovas yra skirtas visų pirma:

- Aukštojo mokslo įstaigoms, suinteresuotoms keisti savo pedagoginius ir organizacinius modelius.
- Universitetų dėstytojams ir studijų programų rengėjams, siekiantiems diegti naujoves
  įtraukties perspektyvos.
- Socialinio sektoriaus subjektams, dirbantiems neįgaliųjų teisių srityje.
- Viešojo administravimo institucijoms, atsakingoms už švietimą, socialinius reikalus ir
  prieinamumo politiką.
- Neįgalieji ir jų šeimos.
- Pilietinė visuomenė apskritai.

Atsižvelgiant į Erasmus+ programos tikslus, šis vadovas taip pat suderintas su Europos socialinių teisių ramsčio ir TVT įsipareigojimais, ypač TVT 4, kuriame skatinamas įtraukusis, teisingas ir kokybiškas visą gyvenimą trunkantis švietimas.

2. Koncepcinė sistema

D2F projektas grindžiamas koncepciniu pagrindu, kuris apima pagrindinius socialinio modelio dėl negalios principus ir žmogaus teisių požiūrį, kaip skatinama CRPD TVT, ypač TVT 4 dėl įtraukaus ir kokybiško švietimo. Skirtingai nuo labdaros ar reabilitacijos požiūrio, šis modelis neįgaliuosius laiko aktyviais teisių turėtojais ir pripažįsta, kad negalia kyla iš individualių sąlygų ir socialinių, požiūrio bei aplinkos kliūčių sąveikos. Šia prasme švietimas turi būti suvokiamas kaip transformuojanti erdvė, kurioje lygybė, aktyvus dalyvavimas ir visuotinis prieinamumas nėra kompensacinės priemonės, o struktūriniai principai.

Atsižvelgdamas į šią perspektyvą, projektas perima minėtą paradigmą ir ją paverčia pedagoginėmis praktikomis, kurios konkrečiai išreiškia CRPD įsipareigojimus, ypač 24 straipsnį, kuris nustato PwD teisę į įtraukų, kokybišką švietimą lygiomis teisėmis su kitais. Be to, gidas suderintas su kitais tarptautiniais dokumentais, tokiais kaip 2030 m. darbotvarkė, Europos socialinių teisių ramstis (EPSR) ir UNESCO Švietimo 2030 m. veiksmų programa (2015 m.), stiprinančiais universitetų, kaip pagrindinių aktyvaus pilietiškumo, lygybės ir pagarbos įvairovei veiksnių, vaidmenį.

Remiantis tuo, tolesniuose skyriuose pateikiami pagrindiniai principai ir metodologiniai-pedagoginiai požiūriai, kuriais vadovaujamasi kuriant, įgyvendinant ir vertinant D2F projektą. Kiekvienas iš jų bus analizuojamas tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, parodant

jų svarba universitetų sistemos pertvarkymui į labiau įtraukią, teisingą ir visų teisių pagrįstą modelį.

2.1 Asmenį orientuotas požiūris

Vienas iš pagrindinių D2F projekto koncepcinių ir metodologinių ramsčių yra į asmenį orientuotas požiūris (PCA) (arba į asmenį orientuotas modelis, PCM), kuris atspindi etinę ir praktinę orientaciją, kai neįgalieji nėra laikomi intervencijos objektais, o aktyviais savo pačių vystymosi veikėjais. Šis požiūris žymi paradigmos pokytį nuo tradicinių pagalbos, reabilitacijos ar labdaros modelių, skatinant neįgaliųjų savarankiškumą, aktyvų dalyvavimą ir nepriklausomą gyvenimą.

PCA grindžiamas žmogaus teisių perspektyva, pripažįstant, kad pagrindinė integracijos kliūtis yra socialinės barjeros, o ne individualūs apribojimai. Taigi, Europos dizaino ir negalios instituto Stokholmo deklaracijos (2009 m.) šūkis „Geras dizainas suteikia galimybes, blogas dizainas riboja“ įgyja gilesnę prasmę, kai neįgalieji patys dalyvauja sprendimų formavime, užtikrindami, kad aplinka, procesai ir produktai tikrai atspindėtų jų poreikius ir siekius.

Pasak Rodríguez (2014), asmens poreikiais grindžiama ir integruota priežiūra (PCIC) reiškia požiūrį, kuris:

> „(…) skatina sudaryti būtinas sąlygas, kad būtų pagerinta visų gyvenimo sričių kokybė ir asmeninė gerovė, pradedant nuo visiško asmens orumo ir teisių, jo interesų ir pageidavimų paisymo bei veiksmingo jo dalyvavimo“ (p. 22).

Ši koncepcija apima tokias esmines vertybes kaip savarankiškumas, bendra atsakomybė, individo unikalumo pripažinimas ir dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose.

D2F kontekste šis požiūris nėra vien teorinis: jis įgyvendinamas tiesiogiai įtraukiant tikslinę grupę į kiekvieną projekto etapą. Neįgalieji aktyviai dalyvavo nustatant poreikius, kuriant mokymų turinį, kuriant priemones, vykdant universitetų bandomuosius projektus, tvirtinant rezultatus ir siūlant patobulinimus. Tai yra kokybinis šuolis, palyginti su ankstesniais projektais, nes neįgalieji nebėra pasyvūs

naudos gavėjai, bet tampa žinių bendraautoriais ir bendrai atsakingais už sprendimų, gerinančių jų gyvenimo sąlygas, kūrimą.

Šis modelis taip pat tiesiogiai atitinka CDPD, kuri patvirtina visų žmonių teisę lygiomis sąlygomis visapusiškai dalyvauti socialiniame, švietimo, kultūriniame ir politiniame gyvenime. Konvencijoje pabrėžiami tokie principai kaip individuali autonomija, visuotinis prieinamumas, nediskriminavimas, lygios galimybės ir visiška įtrauktis – visi jie yra įtvirtinti D2F kūrime ir įgyvendinime. PCA priėmimas šiame projekte yra novatoriškas, transformacinis įsipareigojimas, atitinkantis aukščiausius tarptautinius įtraukties ir lygybės standartus. Be to, šio modelio integravimas į universitetų aplinką atveria duris paradigmos pokyčiams aukštajame moksle, nukreipdamas jį link demokratiškesnių, įtraukesnių ir egalitarinių modelių.

Norint visiškai suprasti PCA taikymo sritį projekte, būtina paaiškinti keletą pagrindinių sąvokų. Asmens autonomija reiškia kiekvieno asmens gebėjimą kiekvieno asmens priimti gyvenimo sprendimus ir aktyviai dalyvauti savo bendruomenės gyvenime. Funkcinė nepriklausomybė reiškia gebėjimą atlikti kasdienes veiklas su pagalba arba be jos, atsižvelgiant į kiekvieno asmens tempą ir stilių.
Teisė į savarankišką gyvenimą susijusi su galimybe gyventi bendruomenėje, gaunant tinkamą paramą, nesant priklausomam nuo institucinių modelių, kurie riboja asmens pasirinkimo laisvę. Individualizuota parama apima išteklius ir strategijas, pritaikytas prie kiekvieno asmens konkrečių poreikių, pradedant asmenine pagalba ir pagalbinėmis technologijomis, baigiant aplinkos pritaikymu ir savarankiško gyvenimo mokymo programomis.

Šie elementai sustiprina idėją, kad kiekvienas asmuo yra unikalus ir kad jo poreikiai, pageidavimai ir siekiai turi būti pagrindas planuojant ir teikiant paramą. PCA grindžiama pagrindiniais principais, tokiais kaip savarankiškumas, suprantamas kaip kiekvieno asmens teisė nustatyti savo tikslus ir gauti reikiamą paramą jiems pasiekti; aktyvus dalyvavimas, kuris reiškia peržengimą paternalistinių požiūrių ribas, siekiant užtikrinti, kad neįgalieji galėtų laisvai reikšti savo nuomonę ir priimti sprendimus. žiniomis pagrįsta; visapusiška ir individualizuota priežiūra, apimanti visus gyvenimo aspektus – sveikatą, švietimą, užimtumą, laisvalaikį, asmeninius santykius – taikant lanksčias ir koordinuotas priemones; visuotinis prieinamumas, apimantis fizinių, komunikacinių ir požiūrio kliūčių pašalinimą visose aplinkose, nuo namų iki viešųjų ir skaitmeninių

erdvėse; ir orumas bei žmogaus teisės, apimantys kiekvieno asmens vidinės vertės pripažinimą ir pagarbų bei teisingą elgesį.

PCA taip pat yra įtraukta į platesnę PCIC koncepciją, kuri apima du esminius aspektus: visapusiškumą, kuris apima visus veiksnius, turinčius įtakos asmens gyvenimui – nuo biomedicininių iki socialinių ir aplinkos veiksnių, ir individualizavimą, kuris apima aktyvų dalyvavimą paramos planavime, kad kiekvieno asmens vertybės, pageidavimai ir sprendimai būtų pagrindiniai šio proceso elementai. Šis modelis nutolsta nuo pagalbos teikimo metodų, kai specialistai vienašališkai nuspręsdavo, ko žmonėms reikia. Priešingai, PCIC teigia, kad intervencijos turi būti planuojamos bendradarbiaujant su asmeniu, gerbiant jo autonomiją ir užtikrinant jo gerovę.

PCA ir PCIC įgyvendinimas D2F projekte turi didelį poveikį tiek neįgaliesiems, tiek visai visuomenei. Tarp jo privalumų yra:

- Nepriklausomybės ir savarankiškumo skatinimas, pereinant prie modelio, kuris įgalina asmenis priimti sprendimus ir veikti, atsisakant priklausomybės sistemų.

- Garantija visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, pašalinant kliūtis ir teikiant tinkamą paramą, kuri sudaro sąlygas lygiateisiam vystymuisi.

- Gyvenimo kokybės gerinimas užtikrinant prieigą prie tinkamų paslaugų, galimybių ir išteklių, kurie leidžia neįgaliesiems įgyvendinti savo asmeninius ir profesinius siekius.

- Institucijų prevencija, teikiant bendruomeninę paramą, kuri padeda išvengti segregacijos uždarose aplinkose ir skatina lygiateisę socialinę įtrauktį.

- Kultūrinių ir socialinių pokyčių skatinimas, keičiant visuomenės požiūrį į neįgaliuosius ir skatinant įtraukties ir lygybės vertybes.

- Organizaciniu požiūriu šis modelis taip pat duoda naudos, nes leidžia efektyviau naudoti išteklius, sutelkiant dėmesį į tai, ką kiekvienas asmuo

tikrai reikalingos paslaugos ir vengti standartizuotų paslaugų, kurios dažnai yra neveiksmingos
arba nereikalingos.

Pedagoginiu požiūriu PCA keičia švietimo santykius. Tai reiškia atsisakymą vienakrypčių ir hierarchinių modelių ir perėjimą prie dialoginių, bendradarbiavimo ir horizontalių procesų. Pedagogų vaidmuo yra ne tik perteikti turinį, bet ir lydėti, palengvinti bei pritaikyti mokymosi aplinką prie studentų savybių, motyvacijos ir lūkesčių. Šis požiūris taip pat atitinka Paulo Freire (1970) mąstymą, kuris švietimą įsivaizdavo kaip laisvės praktiką, skirtą realybės transformavimui. Priešingai nei vertikalieji modeliai, brazilų autorius pasiūlė dialoginę pedagogiką, kurioje pedagogai ir mokiniai aktyviai dalyvauja žinių kūrime, pripažindami vieni kitus kaip individus, esančius istoriniame ir socialiniame kontekste. Kaip Freire rašė savo klasikinėje knygoje „Pavergtųjų pedagogika“ (1970):

> „Švietimas kaip laisvės praktika – priešingai nei švietimas kaip dominavimo praktika – neigia, kad žmonės yra abstraktūs, izoliuoti, nepriklausomi ir nesusiję būtybės; jis taip pat neigia, kad pasaulis egzistuoja kaip nuo jų atskirta realybė“ (p. 81).

Vis dėlto šis požiūris taip pat susiduria su keliais iššūkiais. Reikia keisti specialistų ir institucijų mąstyseną, o tam reikalingas specialus mokymas, kad būtų galima atsisakyti tradicinių intervencijos modelių. Taip pat reikia pritaikyti taisykles ir viešąją politiką, kad būtų remiama individualizuota pagalba ir deinstitucionalizacija. Labai svarbu turėti išteklių ir finansavimą, nes lanksti ir individualizuota priežiūra reikalauja investicijų į pritaikytas pagalbos paslaugas. Galiausiai, būtina užtikrinti realų neįgaliųjų dalyvavimą, sukuriant veiksmingus mechanizmus, kurie garantuotų jų balsą ir sprendimų priėmimo galią visame procese.

2.2. Universalus dizainas

Universalus dizainas (UD) – tai metodas, kuris atsirado architektūros ir pramoninio dizaino srityse XX a. pabaigoje. Tačiau jis palaipsniui buvo pradėtas taikyti įvairiuose sektoriuose, įskaitant švietimą, kaip bendras principas, užtikrinantis lygybę ir prieinamumą nuo pat bet kokio proceso pradžios. Sukurtas Universalaus dizaino centro

Šiaurės Karolinos valstybiniame universitete (JAV) UD apibrėžiamas kaip „produktų ir aplinkos projektavimas, kad jie būtų kuo labiau pritaikyti visiems žmonėms, be jokio pritaikymo ar specialaus projektavimo“ (Connell et al., 1997, p. 1). Ši apibrėžtis nutolsta nuo tradicinės logikos, pagal kurią atliekamas modernizavimas ar individualus kompensavimas, ir vietoj to siūlo nuo pat pradžių taikyti įtraukųjį planavimą, pritaikytą visai žmonių įvairovei.

UD požiūris išreiškiamas septyniais pagrindiniais principais, kuriais vadovautasi jį kuriant: teisingas naudojimas, lankstumas naudojant, paprastas ir intuityvus naudojimas, suvokiama informacija, tolerancija klaidoms, mažas fizinis krūvis ir tinkamas dydis bei erdvė priartėjimui ir naudojimui. Nors
iš pradžių suformuluoti architektūros ir pramoninio dizaino srityse, šie principai pasirodė esą taikomi daug platesnėse srityse, įskaitant švietimą, komunikaciją ir skaitmenines technologijas. Kartu jie siekia sukurti aplinką, kuri veiksmingai tarnautų kuo daugiau žmonių, nereikalaujant atskirtų ar individualizuotų sprendimų.

Švietime UD reiškia aktyvų turinio, erdvių, medžiagų ir metodikų planavimą, siekiant užtikrinti prieigą, dalyvavimą ir mokymąsi visiems studentams, nepriklausomai nuo jų gebėjimų ar asmeninių savybių.
Pasak Burgstahler (2015), UD taikymas aukštajame moksle ne tik pagerina prieinamumą žmonėms su negalia, bet ir padidina visų studentų mokymosi kokybę, nes suteikia daugiau galimybių gauti informaciją, aktyviai dalyvauti ir reikšti savo žinias. Taigi, akademinė aplinka, kurioje taikomas UD, ne tik pašalina kliūtis, bet ir skatina kūrybiškumą, pedagogines inovacijas ir pagarbos įvairovei kultūrą.

Šis požiūris yra visiškai suderintas su CDPD principais, ypač su 9 straipsniu (prieinamumas) ir 24 straipsniu (švietimas). Konkrečiai, 24 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės „užtikrintų, kad neįgalieji nebūtų atskirti nuo bendrojo švietimo sistemos dėl savo negalios ir kad jie galėtų lygiomis teisėmis su kitais gauti įtraukų, kokybišką ir nemokamą švietimą“. Tai reiškia, kad reikia kurti švietimo sistemas, kurios atitiktų įvairovę, nereikalaujant iš studentų prisitaikyti prie normatyvinio modelio. Tai žymi aiškų perėjimą nuo reabilitacinio modelio prie socialinio modelio, kuriame atsakomybė už prisitaikymą tenka sistemai, o ne individui.

Be to, UD paradigma yra tiesiogiai susijusi su Tvaraus vystymosi tikslais (SDG), ypač su SDG 4, kuris ragina „užtikrinti įtraukų ir lygiateisį kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi galimybes visiems“. Šia prasme UD tampa konkrečia strategija šiam tikslui pasiekti, nes ji įgyvendina įtraukties ir lygybės principus konkrečiose pedagoginėse ir organizacinėse praktikose. Tai nėra tik ketinimų pareiškimas, bet veiksmų planas, kuris nukreipia politikos, medžiagos ir procesų kūrimą.

Pedagoginiu požiūriu UD reiškia tokius veiksmus kaip prieinamų tekstų naudojimas įvairiais formatais, vaizdinių ir garso priemonių naudojimas, įvairių vertinimo variantų kūrimas, lanksčių mokymosi aplinkų kūrimas ir pedagogų mokymas įtraukties kompetencijų srityje. Tokie autoriai kaip Rose ir Meyer (2002) savo pasiūlyme dėl universalios mokymosi dizaino (UDL) pabrėžia, kad šios strategijos naudingos ne tik tiems, kurie susiduria su kliūtimis, bet ir gerina bendrą mokymo ir mokymosi procesą. Pavyzdžiui, egzaminų siūlymas žodine, rašytine ar skaitmenine forma gali būti naudingas
mokiniui, turinčiam skaitymo sunkumų, taip pat kitam, kuris tiesiog geriau mokosi per žodinį išraišką ar technologijas. UD švietime leidžia atsižvelgti į įvairovę neklijuojant mokiniams etikečių.

D2F projekte UD buvo vienas iš pagrindinių principų. Tai atsispindėjo mokymo medžiagos, pvz., MOOC ir priemonių rinkinio, dizaino kūrime, užtikrinant, kad jie būtų prieinami ir suprantami visiems. LTT metu vykdytos veiklos taip pat buvo planuojamos pagal šiuos principus, užtikrinant, kad neįgalieji galėtų dalyvauti lygiomis teisėmis. Be to, buvo atlikti skaitmeninio prieinamumo auditai, įtraukios kalbos peržiūros, įtraukti įvairių formatų ištekliai ir surengti mokymai apie UD mokytojams ir techniniam personalui. Šios priemonės ne tik atitiko techninius prieinamumo kriterijus, bet ir skatino organizacijos kultūrą, labiau pritaikytą įvairovei.

UD D2F projekte neapsiribojo materialiais ar technologiniais aspektais, bet taip pat paveikė projekto metodologinį ir etinį dizainą. Tokiu būdu buvo skatinama institucinė kultūra, labiau jautri įvairovei, skatinant pašalinti požiūrio barjerus ir stiprinant dalyvaujančių universitetų gebėjimus tapti tikrai įtraukiomis erdvėmis. Konkretus pavyzdys buvo bendro kūrimo dinamikos įtraukimas, kai studentai, pedagogai ir neįgalieji bendradarbiavo kurdami įrankius ir

turinio, parodydami, kad UD taip pat yra bendradarbiavimo darbo sistema, suteikianti balsą tradiciškai marginalizuotoms grupėms.

Kaip pabrėžia Meyer ir kt. (2014), UD nėra tik prieinamumo technika, bet ir teisingumo strategija. Šiuo atžvilgiu D2F atitinka transformacinę pedagogiką, kuri ne tik pripažįsta įvairovę, bet ir vertina ją kaip inovacijų, lygybės ir demokratinio teisėtumo šaltinį. Tai reiškia supratimą, kad pokyčiai neapsiriboja techniniais patobulinimais, bet reikalauja platesnio kultūrinio transformavimo, susijusio su mokymosi, mokymo ir švietimo įstaigų vaidmens visuomenėje samprata.

D2F patirtis rodo, kad šio paradigma taikymas duoda ne tik tiesioginės prieinamumo naudos. Jos poveikis apima visą švietimo bendruomenę, skatindamas lankstesnę, atsparesnę ir novatoriškesnę aplinką. Dalyvaujančios universitetai ne tik pasiekė didesnį medžiagos prieinamumą, bet ir sukūrė organizacinius pajėgumus šiam prieinamumui išlaikyti. praktikas ateityje, parodydama, kad UD nėra vienkartinis išteklius, o tvarus institucinis strateginis sprendimas.

2.3. Prieinamumas

Prieinamumas yra pagrindinis socialinio neįgalumo modelio principas ir vienas iš pagrindinių ramsčių, užtikrinančių visapusišką žmogaus teisių įgyvendinimą. Tai nėra tik techninis klausimas, bet būtina sąlyga lygybei, savarankiškumui ir aktyviam dalyvavimui visose gyvenimo srityse, nepriklausomai nuo to, ar asmuo turi negalią. Tarptautiniu normatyviniu lygiu CDPD įtvirtina šį principą 9 straipsnyje, kuriame teigiama, kad valstybės narės privalo imtis tinkamų priemonių, kad užtikrintų, jog neįgalieji galėtų lygiomis teisėmis su kitais naudotis fizinę aplinką, transportą, informaciją, komunikaciją ir kitas visuomenei prieinamas ar teikiamas paslaugas.

Šiuo požiūriu prieinamumas turi būti suprantamas kaip visuotinis dalykas, t. y. kaip sąlyga, kuri naudinga visiems, nepriklausomai nuo jų asmeninių aplinkybių. Tai apima ne tik fizinius ar architektūrinius aspektus, bet ir kognityvinius, sensorinius, komunikacinius, skaitmeninius ir požiūrio aspektus. Kaip nurodo teisininkas Rafael de Asís (2020), mūsų sąvoka reiškia

„sąlygą, kurią turi atitikti aplinka, prekės, produktai, paslaugos ir teisės, kad visi žmonės galėtų jais naudotis ir jais mėgautis, pašalinant kliūtis, trukdančias visapusiškai dalyvauti“ (p. 3). Ši apibrėžtis apima ne tik fizinį arba architektūrinį prieinamumą ir apima visapusišką požiūrį, kuris apima teisinius, socialinius ir simbolinius aspektus. Socialinio negalios modelio kontekste prieinamumas tampa būtina sąlyga veiksmingam žmogaus teisių įgyvendinimui, nes be jo neįmanoma užtikrinti lygių galimybių, asmeninės autonomijos ir aktyvaus dalyvavimo bendruomenės gyvenime.

Švietimo srityje prieinamumas yra esminis reikalavimas, kad būtų įgyvendinta teisė į įtraukųjį švietimą. CDPD 24 straipsnyje teigiama, kad mokymosi aplinka turi būti prieinama ir kad turi būti imtasi būtinų priemonių, siekiant padėti neįgaliesiems plėtoti savo potencialą, savigarbą ir visapusiškai dalyvauti. Tai apima pritaikytų medžiagų, pagalbinių technologijų, prieinamos fizinės aplinkos, įtraukties srityje apmokytų pedagogų ir įvairovei jautrios institucinės politikos prieinamumą.

Pedagoginiu požiūriu prieinamumo užtikrinimas reiškia informacijos pateikimo būdų įvairinimą, įvairių dalyvavimo ir saviraiškos formų leidimą, paprastos kalbos naudojimą, vaizdinių ir garso priemonių taikymą, alternatyvių vertinimo būdų kūrimą ir komunikacijos barjerų pašalinimą. Tai taip pat apima institucinės kultūros, kuri vertina skirtumus, skatina pagarbą ir aktyviai remia lygybę, puoselėjimą.

D2F projekte prieinamumas buvo suvokiamas kaip visapusiškas principas. Nuo mokymo veiklos planavimo iki intelektinės produkcijos kūrimo buvo teikiama pirmenybė prieinamoms priemonėms, daugiakanaliams formatams, pagalbinėmis technologijomis suderinamoms skaitmeninėms platformoms, lengvai skaitomoms medžiagoms ir subtitruotoms audiovizualinėms priemonėms. Be to, LTT buvo rengiami visiškai prieinamose fizinėse erdvėse, teikiant individualią pagalbą pagal kiekvieno dalyvio poreikius.

Galiausiai, įsipareigojimas užtikrinti prieinamumą D2F projekte turėjo įtakos ne tik pedagoginiam projektavimui, bet ir pačių dalyvaujančių institucijų transformacijai. Per vidinius refleksijos procesus, nuolatinį mokymą ir dialogą su neįgalumo ekspertų organizacijomis, universitetai ir partnerių subjektai sustiprino savo gebėjimus tapti labiau įtraukiomis, tvariomis ir žmogaus teisėms pritaikytomis aplinkomis.

2.4. Dalyvavimas ir įgalinimas

Visiškas ir veiksmingas dalyvavimas, kartu su įgalinimu, yra pagrindiniai dalykai. socialinės ir švietimo integracijos dimensijos. Socialinio modelio ir žmogaus teisių požiūriu dalyvavimas reiškia ne tik buvimą ar informuotumą, bet ir turėjimą priemonių, pripažinimą bei būtinas sąlygas, kad būtų galima reikšmingai daryti įtaką procesams, kurie turi įtakos asmens gyvenimui. Šiuo atžvilgiu CDPD 4.3 straipsnyje nustatyta, kad valstybės narės privalo glaudžiai konsultuotis su neįgaliaisiais ir aktyviai įtraukti juos į jiems aktualios politikos formavimą ir įgyvendinimą.

Be to, dalyvavimas neapsiriboja institucine sfera. Jis turi pedagoginį, bendruomeninį ir asmeninį aspektus, kurie tiesiogiai kelia iššūkį švietimo praktikai. Kaip pabrėžia UNESCO (2020, p. 200), įtraukianti švietimo sistema turi užtikrinti, kad visi mokiniai, nepriklausomai nuo jų kilmės, padėties ar gebėjimų, aktyviai dalyvautų visuose mokymosi proceso aspektuose. Šis dalyvavimas apima veiksmingą įsitraukimą į žinių kaupimą, sprendimų priėmimą dėl savo mokymosi ir indėlį į teisingesnės ir įtraukesnės švietimo aplinkos kūrimą.

Įgalinimas, savo ruožtu, yra procesas, per kurį asmenys įgyja ar stiprina gebėjimus kontroliuoti savo gyvenimą, naudotis savo teisėmis ir keisti savo realybę. Kaip apibrėžė Zimmerman (2000), įgalinimas pasireiškia individualiu, organizaciniu ir bendruomenės lygmenimis. Švietime tai reiškia savimonės
sąmoningumo, veiklos, kritinio mąstymo įgūdžių ugdymo ir paramos tinklų kūrimo procesus.

Tokie autoriai kaip Paulo Freire (1970) pabrėžia švietimo emancipacijos aspektą, suvokiamą kaip laisvės aktą. Jo „Pavergtųjų pedagogikoje“ įgalinimas atsiranda per horizontalų dialogą,
realybės problematizavimas ir kritinės sąmonės ugdymas. Šiuo požiūriu dalyvavimas ir įgalinimas yra būtinos sąlygos transformacinei švietimo sistemai, kuri ne tik perduoda turinį, bet ir prisideda prie žinių demokratizavimo ir socialinio teisingumo.

D2F projektas šiuos principus integruoja visapusiškai. Nuo projektavimo etapo jis skatino aktyvų neįgaliųjų dalyvavimą visuose etapuose:

poreikių vertinime, veiklų bendrame projektavime, bandomųjų projektų įgyvendinime, rezultatų analize ir rekomendacijų formulavime. Šis dalyvavimas buvo realus, struktūrizuotas ir pripažintas, todėl procesas tapo kolektyvinis ir sustiprino projekto teisėtumą.

Be to, D2F skatino įgalinimą taikydamas metodikas, kurios skatina savarankiškumą, kritinį mąstymą ir bendradarbiavimą. Buvo naudojami tokie įrankiai kaip „Design Thinking“, „Challenge-Based Learning“ ir „Service-Learning“, kurie studentus padarė mokymosi protagonistais ir pokyčių agentais. Šios strategijos neįgaliesiems leido ne tik gauti žinių, bet ir jas kurti, kvestionuoti ir transformuoti.

Atsižvelgiant į Tvaraus vystymosi tikslus, ypač SDG 4.5 (švietimo skirtumų panaikinimas) ir SDG 16.7 (įtraukaus ir dalyvaujamąjį sprendimų priėmimą užtikrinimas), D2F parodo, kad dalyvavimas ir įgalinimas nėra papildomi elementai, o būtinos sąlygos siekiant tikrai įtraukaus švietimo.

Galiausiai, projektas sustiprino institucinę įgaliojimų suteikimą, didindamas švietimo specialistų, administratorių ir politikos formuotojų sąmoningumą apie aktyvaus klausymosi svarbą, įvairių žinių formų pripažinimą ir sprendimų priėmimo galios dalijimąsi. Tokiu būdu D2F prisidėjo ne tik prie asmenų, bet ir švietimo struktūrų transformacijos.

2.5. Įtrauktis

Įtrauktis yra struktūrinis principas ir etinis bei politinis švietimo tikslas, ypač kai ji nagrinėjama remiantis socialiniu negalios modeliu ir žmogaus teisių požiūriu. Skirtingai nuo integracijos, kuri remiasi deficitu grindžiamu prisitaikymo principu, įtrauktis reikalauja transformuoti švietimo sistemos, kad visi žmonės, nepriklausomai nuo jų savybių ar sąlygų, galėtų mokytis, dalyvauti ir tobulėti lygiomis teisėmis (Booth & Ainscow, 2011).

Kaip minėta anksčiau, CDPD 24 straipsnyje nustatyta neįgaliųjų teisė gauti įtraukų, lygiateisį ir kokybišką išsilavinimą bendrojo lavinimo sistemoje, o ne atskiroje aplinkoje. Ši prievolė

, be kitų aspektų, reiškia, kad turi būti užtikrintos tinkamos pritaikytos sąlygos, individualizuota parama ir veiksmingos priemonės kliūtims pašalinti. Taigi įtrauktis nėra papildomas išteklius ar kompensacinė priemonė, bet pagrindinė sąlyga, kad būtų įgyvendinta teisė į švietimą.

Šiuo požiūriu įtrauktis apima ne tik fizinių ar technologinių prieinamumo sąlygų pokyčius, bet ir institucinės kultūros, politikos ir pedagoginės praktikos pokyčius. Tam reikia skatinti bendrą įvairovės vertės viziją, kurti draugiškas ir bendradarbiaujančias švietimo bendruomenes, kritiškai vertinti atskirtį skatinančias struktūras ir taikyti metodikas, kurios pripažįsta įvairius mokymosi ir buvimo pasaulyje būdus (Echeita, 2013).

2030 m. darnaus vystymosi darbotvarkė sustiprina šią viziją 4-ajame TVT, kuriame raginama „užtikrinti įtraukų, lygiateisį ir kokybišką švietimą bei skatinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi galimybes visiems“, ypatingą dėmesį skiriant 4.5 TVT, kurio tikslas – panaikinti švietimo skirtumus visais lygiais. Įtrauktis taip pat siejama su 10 TVT, kuriuo skatinama mažinti nelygybę šalyse ir tarp šalių, pripažįstant švietimą kaip pagrindinę priemonę šiam tikslui pasiekti.

Pedagoginiu požiūriu įtrauktis reiškia tokias praktikas kaip UDL, bendradarbiavimu grindžiamas mokymasis, formuojamasis vertinimas, dėmesys skirtingiems mokymosi tempams ir pagarbos bei teisingumo principais grindžiamos mokyklos aplinkos skatinimas. Tai reiškia perėjimą nuo modelio, pagal kurį mokinys turi prisitaikyti prie aplinkos, prie modelio, pagal kurį aplinka pritaikoma taip, kad būtų priimami ir vertinami visi mokiniai.

D2F projekte įtrauktis buvo nagrinėjama kaip bendras principas, kuriuo vadovaujamasi kuriant metodiką ir formuojant organizacinę kultūrą. Dalyvaujančios universitetai, vykdydami bandomuosius projektus, įgyvendino įtraukias strategijas, pavyzdžiui, tarpdisciplininį mokymąsi, individualizuotus mokymo procesus, skaitmeninį ir komunikacinį prieinamumą, darbo komandų įvairovės vertinimą ir lygiateisį dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose.

D2F taip pat skatino mokytojų mokymą, orientuotą į įtraukties kompetencijų gerinimą, išankstinių nuostatų ir stereotipų peržiūrą bei atvirų ir prieinamų pedagoginių išteklių diegimą. Šios priemonės sustiprino institucijų gebėjimus vykdyti vidinius pokyčius, ugdant kritiškesnį, jautresnį ir teisių pagrįstą požiūrį į neįgaliuosius.

Apibendrinant, įtrauktis D2F taip pat buvo suprantama kaip bendruomenės ir santykių praktika. Buvo sukurti bendradarbiavimo tinklai tarp universitetų, trečiojo sektoriaus organizacijų ir neįgaliųjų, skatinant bendros atsakomybės ir abipusio mokymosi logiką. Šis požiūris leido sujungti technines žinias, patirtinę kompetenciją ir novatoriškus pasiūlymus kolektyviškai kuriant teisingesnius ir tvaresnius švietimo sprendimus.

2.6. Teisių pagrįstas požiūris ir žmogaus teisės

Žmogaus teisių pagrįstas požiūris yra normatyvinis ir etinis pagrindas, kuris pripažįsta visus žmones, šiuo atveju neįgaliuosius, kaip teisių turėtojus, o ne pagalbos, apsaugos ar geros valios gavėjus. Švietime šis požiūris keičia tradicinę intervencijos logiką, pozicionuodamas studentus kaip aktyvius subjektus, gebančius dalyvauti, priimti sprendimus ir reikalauti lygių ir tinkamų sąlygų jų visapusiškam vystymuisi. Šiuo požiūriu švietimas nėra privilegija, o visuotinė teisė, nedaloma ir tarpusavyje susijusi su kitomis pagrindinėmis teisėmis.

CDPD yra pažangiausias tarptautinis dokumentas šioje srityje. 2006 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtas dokumentas yra istorinis laimėjimas, nes jame įtrauktas socialinis negalios modelis ir paskelbta valstybių pareiga užtikrinti prieigą prie įtraukiojo, lygiateisio ir kokybiško švietimo, taikant pagrįstas pritaikymo priemones ir teikiant tinkamą paramą (JT, 2006 m.). Kaip minėta, 24 straipsnis įtvirtina neįgaliųjų teisę į švietimą be diskriminacijos, lygiomis teisėmis su kitais, skatinant pagarbą įvairovei, žmogiškajam potencialui, visapusiškam dalyvavimui ir mokymuisi visą gyvenimą.

Teisių pagrįsto požiūrio taikymas švietime reiškia pripažinimą, kad teisė į švietimą nėra įgyvendinama vien tik formaliu prieigą prie sistemos. Ji taip pat apima sąlygas, užtikrinančias nuolatinį dalyvavimą ir lygiateisį baigimą. Ši visapusiška vizija reikalauja tinkamų išteklių, prieinamumo visais aspektais ir švietimo procesų pritaikymo studentų įvairovei. Ši logika buvo sistemizuota pagal „4 A“ sistemą – prieinamumas, pasiekiamumas, priimtinumas ir pritaikomumas – kurią pasiūlė buvusi specialioji pranešėja švietimo teisių klausimais Katarina Tomaševski ir patvirtino Vyriausiojo

Žmogaus teisių komisijos biuras (OHCHR, 2012). Šis modelis yra naudinga normatyvinė priemonė, padedanti formuoti įtraukią aukštojo mokslo politiką žmogaus teisių perspektyvos požiūriu.

Teisių pagrįstas požiūris taip pat yra glaudžiai susijęs su 2030 m. darbotvarke ir TVT, ypač TVT 4 (kokybiškas švietimas), TVT 5 (lyčių lygybė) ir TVT 10 (nelygybės mažinimas). Visi jie ragina valstybes įgyvendinti įtraukią, dalyvaujamąją ir į žmones orientuotą švietimo politiką, ypatingą dėmesį skiriant istoriškai atskirtoms grupėms, pvz., neįgaliesiems.

Pedagoginiu požiūriu, dirbti remiantis teisių principu reiškia pripažinti klasę kaip politinę ir transformacinę erdvę, kurioje turi būti užtikrintas dalyvavimas, skirtumų pripažinimas, mokymosi orumas ir mokymo programos teisingumas. Tai taip pat reiškia pedagogų mokymą žmogaus teisių, nediskriminacinio vertinimo, demokratinio klasės valdymo valdymo ir medžiagos, gerbiančios kultūrinę, funkcinę ir kalbinę įvairovę, naudojimo.

D2F projekto kontekste visų veiksmų pagrindinis principas buvo teisių pagrįstas požiūris. Nuo pat pradžių D2F buvo suformuluotas kaip konkretus atsakas į tarptautinius reikalavimus užtikrinti labiau įtraukią, prieinamą ir demokratinę aukštąjį mokslą. Neįgalieji buvo pripažinti teisių turėtojais, o ne naudos gavėjais, ir aktyviai dalyvavo bendro kūrimo, įgyvendinimo ir vertinimo procesuose.

Be to, D2F projektas padėjo plėtoti institucinius gebėjimus teisių įgyvendinimo srityje: buvo parengta teisių pagrindu sukurta mokymo medžiaga, universitetuose skatinamos etinės diskusijos, sudaryti susitarimai su neįgaliųjų teises ginančiomis organizacijomis. Šios strategijos ne tik pagerino pedagoginius procesus, bet ir paveikė dalyvaujančių institucijų vidaus politiką.

Apibendrinant, žmogaus teisių perspektyvos taikymas aukštajame iniame švietime, ypač D2F, reiškia peržengimą pagalbos ir paternalistinių praktikų ribas, siekiant sukurti akademines bendruomenes, kurios pripažįsta, gina ir skatina visų žmonių teises. Tik taip bus galima siekti teisingesnės, lygesnės ir orumą gerbiančios visuomenės.

3. Mūsų patirtis: universitetų parengtos bandomosios programos

D2F programos rėmuose partnerių universitetai – Universidade da Coruña (Ispanija), Vilniaus kolegija (Lietuva) ir Technická Univerzita v Košice (Slovakija) – sukūrė bandomuosius projektus, orientuotus į praktinį projekto propaguojamų metodologinių ir pedagoginių principų taikymą. Šie pilotiniai projektai buvo įgyvendinti kaip WP4 dalis, o prieš tai buvo surengti mokymai, parengti pagal LTT, kurie buvo sukurti kaip pagrindinės žinių perdavimo, mokymo personalo gebėjimų stiprinimo ir partnerių tarpusavio mokymosi erdvės.

Šių projektų kūrimą ir įgyvendinimą rėmė COCEMFE ir CreaD mokymų programos, kurios konsorciumui suteikė būtinas pedagogines priemones, švietimo išteklius ir metodinius metodus. Remdamiesi šia parama, kiekvienas universitetas
sukūrė ir įgyvendino savo bandomąjį projektą, pritaikydamas jį prie savo institucijos realybės ir akademinės bendruomenės profilio, visada išlaikydamas aktyvų neįgaliųjų dalyvavimą kaip pagrindinį elementą.

Verta pabrėžti, kad kiekvienas universitetas bendradarbiavo su socialinėmis organizacijomis, susijusiomis su negalios sritimi atitinkamose nacionalinėse aplinkybėse. Šie aljansai buvo būtini siekiant užtikrinti bandomųjų projektų aktualumą, kokybę ir poveikį, struktūriškai įtraukiant patirties turinčius ekspertus kaip aktyvius agentus mokymo procesų kūrimo, įgyvendinimo ir vertinimo srityse. Šis požiūris sustiprino projekto įtraukiamąjį ir

dalyvaujamąjį projekto pobūdį, nes neįgaliųjų balsai buvo iškelti į švietimo proceso centrą.

Šiame skyriuje pateikiama trijų bandomųjų projektų, kuriuos parengė kiekvieno universiteto komandos, sintezė. Kiekvienoje iš jų apibūdinami mokymo tikslai, etapai
proceso, taikomų metodinių strategijų, pasiektų rezultatų ir įgytos patirties, ypatingą dėmesį skiriant jų suderinamumui su projekto principais ir jų perkėlimo galimybėms.

Galiausiai trumpai pristatoma viena iš pagrindinių trijuose bandomuosiuose projektuose naudotų metodikų: socialiniams projektams taikomas dizaino mąstymo metodas. Ši metodika bus aptarta kitame poskyryje, nes ji yra vertinga kaip įtraukių, bendradarbiavimu grindžiamų ir į žmogų orientuotų procesų skatinimo priemonė.

3.1. Dizaino mąstymas socialiniuose projektuose

3.1.1 Dizaino mąstymo koncepcija ir kilmė

Dizaino mąstymas (DT) išgarsėjo kaip metodika, kuri peržengia disciplinų ribas ir suteikia struktūruotą, bet lanksčią būdą spręsti sudėtingas problemas. Savo apžvalgoje Panke (2019) DT apibūdina kaip „(…) mąstyseną, procesą ir metodų bei technikų rinkinį, kurį galima taikyti neaiškioms, sudėtingoms problemoms spręsti“
(p. 282). Ši perspektyva pabrėžia DT trigubą pobūdį: tai yra kartu mąstymo būdas, pakartotinių veiksmų seka ir konkretus praktinių priemonių rinkinys.

Šio apibūdinimo svarba yra jo pritaikomumas. DT nėra susieta su viena profesija ar sritimi, bet gali būti taikoma įvairiuose kontekstuose, nuo technologinių inovacijų iki socialinių iššūkių. Jos kartotinis empatijos, problemos apibrėžimo, idėjų generavimo, prototipų kūrimo ir testavimo ciklas atspindi nukrypimą nuo linijinių problemų sprendimo modelių. Panke (2019) pabrėžia, kad
DT „atsirado dizaino disciplinoje, bet dabar vis dažniau taikoma švietime, versle ir kitose visuomenės srityse“ (p. 283). Ši plėtra rodo metodikos universalumą ir sudaro pagrindą jos pritaikymui įtraukiose projektuose, pvz., D2F.

DT yra ypač aktualus kontekstuose, kuriuose reikalingas dalyvavimas ir kūrybiškumas esant neapibrėžtumui. Pagal Panke (2019), šios metodikos „tikslas – kurti novatoriškus sprendimus, kurie būtų orientuoti į žmogų, suderinti pageidaujamumą, įgyvendinamumą ir perspektyvumą“ (p. 284). Šis balansas paaiškina, kodėl DT puikiai tinka švietimo ir socialinėms iniciatyvoms, kuriose reikia suderinti žmogaus poreikius su praktiniu įgyvendinimu. D2F atveju dėmesys pageidaujamumui – sprendimams, kuriuos neįgalieji vertina ir kurių jiems reikia – atitinka MCP ir CRPD principus.

3.1.2 Dizaino mąstymas, taikomas socialiniams projektams

Kai DT taikoma už jos pirminių sričių ribų, ji pasirodo esanti labai vertinga sprendžiant sudėtingas socialines problemas. Panke (2019, p. 289) paaiškina, kad ši metodika yra ypač veiksminga kontekstuose, kuriuose reikalingas tarpdisciplininis bendradarbiavimas ir įsitraukimas į realaus pasaulio problemų sprendimą. Tai daro ją labai tinkamą socialiniams projektams, kuriuose dažnai dalyvauja universitetai, NVO, bendruomenės ir neįgalieji, kurie bendradarbiauja kurdami sprendimus.

DT švietimo ir socialinėje aplinkoje taip pat suteikia dalyviams transformacinį matmenį. Kaip pastebi Panke (2019, p. 289–290), metodika integruoja kognityvinius, socialinius ir emocinius mokymosi aspektus, padėdama dalyviams ugdyti empatiją, atsparumą ir kūrybinį pasitikėjimą savimi. Šia prasme socialiniai projektai, kuriuose naudojama DT, ne tik duoda novatoriškų rezultatų, bet ir įgalina žmones tapti aktyviais bendruomenių nariais ir pokyčių iniciatoriais.

Kitas svarbus aspektas, kurį pabrėžia Panke (2019, p. 291), yra tai, kad DT neapsiriboja idėjų generavimu, bet reikalauja jas išbandyti praktikoje, kur nesėkmė yra vertinama kaip galimybė mokytis. Šis kartotinis ir eksperimentinis procesas užtikrina, kad su PwD sukurti sprendimai būtų pagrįsti gyvenimiška patirtimi ir pritaikomi realiems poreikiams.

Papildydamas šį požiūrį, Brown (2009) teigia, kad DT veikia kaip tiltas tarp to, ko žmonės nori ir ko jiems reikia, ir to, kas yra techniškai įmanoma ir ekonomiškai perspektyvu. Šiuo atžvilgiu metodikos stiprybė yra gebėjime paversti abstrakčias idėjas praktiniais rezultatais, kurie sudaro pusiausvyrą tarp pageidaujamo, įgyvendinamo ir perspektyvaus. Ši perspektyva sustiprina DT naudingumą socialiniuose projektuose, kur novatoriškos idėjos turi ne tik atitikti žmonių poreikius, bet ir būti realistiškos bei tvarios.

Apibendrinant, DT prisideda prie socialinių projektų, skatindamas tarpdisciplininį bendradarbiavimą, įgalindamas dalyvius bendrai kurti ir generuodamas novatoriškus, praktiškus ir socialiai reikšmingus sprendimus. Jo gebėjimas integruoti empatiją, kūrybiškumą ir eksperimentavimą daro jį ypač tinkamą įtraukioms iniciatyvoms, tokioms kaip D2F.

3.1.3 Dizaino mąstymo įgyvendinimas projekte „Design2Freedom“

D2F projekte CreaD atliko pagrindinį vaidmenį pritaikant DT įtraukiojo aukštojo mokslo kontekstui. Jo dalyvavimas užtikrino, kad metodika būtų įdiegta ne kaip bendras inovacijų įrankis, bet kaip sistema, tiesiogiai susijusi su MCP ir UD principais, suderinta su platesniais CRPD ir SDG tikslais. Taigi DT buvo įtrauktas kaip transversalus požiūris, kuriuo vadovautasi rengiant mokymo veiklas, tarptautinius mainus ir partnerių universitetų parengtas bandomąsias programas.

LTT metu CreaD organizavo seminarus, kuriuose DT buvo pristatyta kaip mąstysena ir struktūrizuotas procesas. Dalyviai buvo mokomi tokių metodų kaip empatijos žemėlapių sudarymas, bendradarbiavimu grindžiamas idėjų generavimas ir greitas prototipų kūrimas.
Sesijose buvo pabrėžta bendro kūrimo su neįgaliaisiais svarba, leidžianti studentams ir pedagogams iš pirmų rankų patirti, kaip įtraukusiam dizainui reikia integruoti įvairias perspektyvas. Taip DT tapo dalyvavimo įgyvendinimo priemone, užtikrinančia, kad neįgalieji būtų įtraukti ne tik kaip galutiniai vartotojai, bet ir kaip sprendimų bendrakūrėjai.

DT įgyvendinimas bandomosiose programose pateikia konkrečių pavyzdžių, kaip jis prisideda prie D2F. VIKO hakatono formatas buvo aiškiai struktūrizuotas pagal DT ciklą. Komandos, sudarytos iš studentų, neįgaliųjų ir NVO, perėjo per empatijos, idėjų generavimo, prototipų kūrimo ir testavimo etapus. Tai davė pradžią novatoriškiems pasiūlymams, pavyzdžiui, „Sounding Direction“ ir „Sense Way“, kurie praktiniais ir kūrybingais sprendimais atitiko realius prieinamumo poreikius. Šis procesas taip pat pabrėžė komandinio darbo, iteracijos ir grįžtamojo ryšio ciklų, kurie yra esminiai DT, vertę.

UdC universitete „Design4Occupation“ bandomasis projektas integruoja DT į OT mokymo programą. Pirmakursiai buvo mokomi atpažinti neįgaliųjų keliamus iššūkius ir bendrai kurti sprendimus per pakartotinius idėjų generavimo ir prototipų kūrimo ciklus.
Rezultatai buvo įvairūs – nuo įtraukiųjų kauliukų taurelių iki nešiojamų rampų, kiekvienas iš jų

tiesiogiai sprendė konkrečias prieinamumo kliūtis. Įtraukdama DT į akademines studijas, UdC ne tik sukūrė novatoriškus prototipus, bet ir ugdė studentų mąstyseną ir įgūdžius, reikalingus įtraukiai ir dalyvaujamajai profesinei praktikai.

TUKE taip pat pritaikė DT savo bandomosiose veiklose, ypač bendradarbiaudama su „Access Centre“. Čia tarpdisciplininės studentų komandos dirbo su neįgaliaisiais, kad suprojektuotų sprendimus, kurie spręstų prieinamumo ir dalyvavimo iššūkius. Šis procesas pabrėžė empatijos pagrįsto tyrimo ir bendradarbiavimo prototipų kūrimo svarbą, sustiprindamas TUKE institucinį įsipareigojimą įtraukčiai. DT tarnavo kaip metodika, kuri struktūrizuoja bendradarbiavimą tarp disciplinų, tuo pačiu išlaikydama dėmesį neįgaliųjų identifikuotiems realaus gyvenimo poreikiams.

Visose šiose bandomosiose veiklose DT parodė savo vertę kaip daugiau nei tik technikų rinkinys: tai tapo pedagogine pozicija, skatinančia eksperimentavimą, rizikos prisiėmimą ir iteracinį mokymąsi. Dalyviai
pranešė, kad ši metodika leido jiems iššūkius paversti galimybėmis, o apribojimus – kūrybiškumo šaltiniais. Tai atspindi DT transformuojantį vaidmenį D2F, kur inovacijos buvo suprantamos ne tik kaip technologinės naujovės, bet ir kaip aplinkos, kurioje neįgalieji galėtų aktyviai formuoti savo švietimo ir socialinę aplinką, kūrimas.

Apibendrinant, DT naudojimas D2F iliustruoja įtraukiojo aukštojo mokslo potencialą veikti kaip socialinių inovacijų laboratorija. Integruodamas empatiją, bendradarbiavimą ir iteraciją į visus bandomųjų projektų etapus, projektas parodė, kad įtraukusiam švietimui reikalingos dalyvavimo metodikos. DT suteikė konsorciumui bendrą kalbą
ir procesą bendrai kūrybai, įgalinant neįgaliuosius, studentus, pedagogus ir NVO kartu kurti novatoriškus, įgyvendinamus ir socialiai reikšmingus sprendimus.

3.2. Vilniaus kolegijos bandomasis projektas (Lietuva)

VIKO pilotinis projektas, kuris yra Erasmus+ finansuojamo projekto „Design2Freedom“ (D2F) iniciatyvos dalis, buvo sukurtas siekiant skatinti asmenį orientuotą dizainą ir įtraukiąją švietimą aukštojo mokslo srityje. Jis buvo įgyvendintas bendradarbiaujant su tokiomis NVO kaip Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“ („Lietaus vaikai“), Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga (Lietuva) ir NVO „Draugiški autizmui“ („Draugiški autizmui“).

Vaikai“), Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga (Lietuva) ir NVO „Draugiški autizmui“ („Autism Friendly“).

Bandomasis projektas buvo skirtas užpildyti spragą tarp akademinės teorijos ir realių iššūkių, su kuriais susiduria žmonės su negalia. Bandomasis projektas buvo sudarytas iš trijų pagrindinių dalių: bendruomenės mokymo seminaro,
kelių dienų trukmės hakatonas ir Moodle pagrįstas kursas apie aktyvias švietimo metodikas. Šie komponentai buvo kruopščiai sukurti siekiant įtraukti studentus, dėstytojus ir administracinį personalą į visapusišką mokymosi patirtį, kurioje buvo akcentuojama empatija, inovacijos ir bendradarbiavimas.

Bandomasis projektas prasidėjo seminaru „Ar mes vienodai suprantame, ką reiškia įtrauktis aukštajame moksle?“, kuriame susirinko VIKO dėstytojai, administracinis personalas ir studentai iš įvairių fakultetų. Seminare buvo pristatyti pranešimai apie universalią mokymosi dizainą (UDL) ir neuroįvairovę, įskaitant įspūdingą buvusios VIKO studentės, turinčios autizmo spektro sutrikimą, ir jos motinos, turinčios ADHD, liudijimą. Šioje sesijoje buvo pabrėžta empatijos, etinio reagavimo ir saugios akademinės aplinkos kūrimo svarba. Ji padėjo pagrindą platesniems bandomojo projekto tikslams, padidindama akademinės bendruomenės jautrumą neįgalių studentų gyvenimiškai patirčiai.

Antroji ir intensyviausia bandomojo projekto dalis buvo trijų dienų trukmės hakatonas, vykęs 2025 m. gegužės 12–14 d. Šiame renginyje susirinko 38 studentai (įskaitant 3 studentus su negalia), 14 dėstytojų (2 su negalia) ir NVO atstovai. Dalyviai buvo suskirstyti į 6 tarpdisciplinines komandas ir jiems buvo pavesta sukurti praktinius sprendimus realiems iššūkiams, kuriuos pateikė partnerių organizacijos.

Visi iššūkiai kilo iš realių patirčių ir kasdienio gyvenimo poreikių. Iššūkiai, su kuriais susiduria aklieji ar silpnaregiai žmonės. Taip pat aktualu žmonėms su kognityviniais sutrikimais ar autizmo spektro sutrikimais:

1. Kai autobusas atvyksta į autobusų stotelę, aklas ar silpnaregis žmogus nežino, kas tai yra.

2. Aklas arba silpnaregis žmogus turi sunkumų rasti įėjimą į įstaigos įėjimą.

3. Bankai ir įstaigos dažnai naudoja eilių valdymo sistemas. Be jutiklinio ekrano valdymo, aklieji ar silpnaregiai žmonės nemato lentos ir nežino, kada ateis jų eilė pas konsultantą. Jie nemato langelių numerių.

4. Aklieji ar silpnaregiai žmonės sunkiai orientuojasi dideliuose pastatuose ir klinikose (pvz., Santara klinikoje) ir gali lengvai pasiklysti. Žmonės su regos sutrikimais negali perskaityti rodyklių ar kambarių ženklų.

5. ASD, ADHD ir kitų nematomų negalių turinčių žmonių iššūkis. Naudojant šaukšto teoriją, sukurti programėlę, padedančią valdyti energijos lygį (jėgą). Programėlė turėtų padėti sukurti kasdieninę rutiną, kurioje kiekvienas žingsnis gali būti matuojamas pagal šaukštų skaičių. Kai daug šaukštų yra sunaudojama, programėlė turėtų pasiūlyti įvairias pertraukas/technikas energijos atgavimui, savikontrolei, poilsiui, atsipalaidavimui.

6. Studentai su negalia ir (arba) specialiais poreikiais turi kreiptis į VIKO pagalbos studijoms. Sukurti programėlę, skirtą studentų ir kolegijos specialiosios pagalbos specialistų bendravimui. Programėlė turėtų apimti poreikių registracijos formą.

Apibendrinant, šie iššūkiai apėmė viešojo transporto prieinamumo, navigacijos dideliuose pastatuose ir eilės valdymo sistemų institucijose gerinimą, taip pat autizmo ir ADHD turinčių asmenų poreikių tenkinimą naudojant energijos valdymo priemones, pagrįstas „šaukšto teorija“.

Hakatono darbotvarkė buvo struktūriškai sudėliota: teorinės sesijos apie dizaino mąstymą, UDL ir žiniatinklio turinio prieinamumo gaires (WCAG), po kurių vyko intensyvus komandinis darbas, kurį rėmė mentoriai. Renginio kulminacija buvo prototipų pristatymo sesija, kurią vertino ekspertų komisija iš akademinės bendruomenės ir pilietinės visuomenės. Laimėjusi komanda sukūrė „Sounding Direction“ – prototipą, skirtą padėti regos negalią turintiems asmenims atpažinti atvykstančius autobusus. Kiti reikšmingi projektai buvo „Sense Way“, skirtas prieinamumui eilėse, ir „Takto“, skirtas orientacijos pagalbai dideliuose pastatuose. Šie projektai parodė studentų kūrybiškumą ir pasiryžimą spręsti realaus pasaulio problemas taikant įtraukųjį dizainą.

Trijų dienų trukmės hakatonas buvo integruotas į studijų procesą kaip informacinių veiklų praktikos kurso dalis informacinių sistemų studijų programoje Elektronikos ir informatikos fakultete.

Trečiasis bandomojo projekto komponentas buvo Moodle kursas, kuris buvo prieinamas VIKO bendruomenei. Šis kursas suteikė teorinę medžiagą ir savęs vertinimo užduotis apie aktyvias švietimo metodikas, įskaitant UDL, PCM ir dizaino mąstymą. Jis tarnavo kaip išteklių centras hakatono dalyviams ir platesnei švietėjų bei administratorių auditorijai, stiprindamas bandomojo projekto švietimo tikslus. Kursas taip pat apėmė nuorodas į rekomenduojamas priemones ir metodines medžiagas, užtikrinant, kad dalyviai turėtų prieigą prie išsamių išteklių, padedančių jų mokymuisi.

Bandomasis projektas buvo vertinamas naudojant mišrius metodus, derinant kiekybinius tyrimus ir kokybinius atsiliepimus. Vertinimo kriterijai apėmė naujoves, socialinį poveikį, techninį ir ekonominį įgyvendinamumą bei pristatymo aiškumą. Rezultatai buvo labai teigiami.
pasitenkinimas buvo 4,14 balo iš 5, o 90,9 % studentų jautėsi aktyviais savo mokymosi proceso dalyviais. Net 97,7 % studentų sutiko, kad žmonių su negalia poreikiai buvo tinkamai patenkinti,
o 93,2 % studentų manė, kad mokymosi ištekliai yra tinkami ir prieinami. Šie rezultatai parodo bandomojo projekto veiksmingumą kuriant įtraukią mokymosi aplinką ir skatinant studentų įsitraukimą. Bandomajame projekte taip pat
buvo vertinamas mokymosi aplinkos prieinamumas ir įtraukiųjų metodikų veiksmingumas. Nors 56,8 % studentų nurodė, kad anksčiau neturėjo patirties su įtraukiuoju mokymusi, 90,9 % manė, kad bandomojo projekto metu buvo atsižvelgta į jų nuomonę ir poreikius. Vidutinis įvertinimas, kaip veiklos buvo pritaikytos prie individualių savybių, buvo 3,77 iš 5. Šie rezultatai pabrėžia, kaip svarbu kurti mokymosi patirtis, kurios atitiktų įvairius studentų poreikius.

Kalbant apie mokymo programas, bandomajame projekte įvairiose akademinėse disciplinose buvo integruoti į žmogų orientuoti projektavimo principai. Elektronikos ir informatikos fakultete informacinių sistemų ir programinės įrangos inžinerijos programų studentai dalyvavo tokiose veiklose kaip verslo procesų modeliavimas, prieinamumo testavimas ir žmogaus ir kompiuterio sąveikos projektavimas. Šiuose kursuose buvo akcentuojamas WCAG standartų ir universaliųjų projektavimo principų taikymas. Ekonomikos fakultete studentai mokėsi planuoti ir apskaičiuoti projektų, skirtų neįgaliųjų prieinamumui gerinti, sąnaudas. Šios

tarpdisciplininiai veiksmai užtikrino, kad bandomojo projekto tikslai būtų įtraukti į įvairias akademines sritis, skatinant holistinį požiūrį į įtraukiąją švietimą.

Bandomasis projektas taip pat atsižvelgė į platesnius socialinius poreikius, stiprindamas bendradarbiavimą tarp aukštojo mokslo ir socialinių organizacijų. Esamos VIKO procedūros, skirtos individualizuoti studijų procesą studentams su specialiais poreikiais, buvo papildytos D2F projekto dėmesiu aktyvioms metodikoms ir dalyvaujamajam dizainui. Hackathone pateikti iššūkiai buvo pagrįsti realaus gyvenimo patirtimi, užtikrinant, kad sukurti sprendimai būtų aktualūs ir veiksmingi. Šis požiūris ne tik pagerino mokymosi patirtį, bet ir prisidėjo prie praktinių priemonių, galinčių pagerinti neįgaliųjų kasdienį gyvenimą, kūrimo.

Vienas iš svarbiausių bandomojo projekto rezultatų buvo pedagogų gebėjimų taikyti įtraukias ir dalyvavimo metodikas stiprinimas. Tiesiogiai bendraudami su neįgaliaisiais ir kartu kurdami sprendimus, dalyviai įgijo praktinių įgūdžių ir gilesnį supratimą apie į žmogų orientuotą dizainą. Ši patirtis ne tik praturtino jų profesinį tobulėjimą, bet ir prisidėjo prie įtraukesnės akademinės aplinkos kūrimo. Bandomasis projektas skatino empatijos, bendradarbiavimo ir inovacijų kultūrą, kuri yra būtina kuriant įtraukias bendruomenes.

Bandomojo projekto sėkmė buvo dar labiau sustiprinta komunikacijos ir sklaidos veikla. VIKO fakulteto tinklalapiuose buvo paskelbti straipsniai ir ataskaitos, kuriuose buvo pabrėžtas hakatonas ir mokymo sesijos. Šios publikacijos padėjo didinti informuotumą apie įtraukties svarbą ir pristatė studentų sukurtus novatoriškus sprendimus. Bandomojo projekto rezultatų matomumas
prisidėjo prie jo tvarumo ir gali paskatinti kitas institucijas taikyti panašius metodus.

Išteklių atžvilgiu bandomasis projektas pasinaudojo įvairiais žmogiškaisiais ir materialiais ištekliais. Per visą projektą buvo teikiamos mokymo ir mentorystės paslaugos, o per hakatoną buvo įrengtos prototipų gamybos patalpos. Dalyviai gavo neįgaliųjų vaizdo įrašus, kurie padėjo suprasti iššūkių kontekstą. Taip pat buvo teikiamos finansinės paskatos ir apdovanojimai, siekiant skatinti dalyvavimą ir pripažinti išskirtinius indėlius. Šie ištekliai atliko lemiamą vaidmenį remiant bandomojo projekto veiklą ir užtikrinant jo sėkmę.

Nors bandomajame projekte nebuvo tiesiogiai naudojamos pagalbinės technologijos, dėmesys prieinamumui ir įtraukiam dizainui užtikrino, kad sukurti sprendimai atitiktų žmonių su negalia poreikius.
Bandomasis projektas pabrėžė, kaip svarbu kurti iš esmės prieinamas aplinkas ir priemones, o ne pasikliauti vien pagalbinėmis priemonėmis. Šis požiūris skatina savarankiškumą ir suteikia asmenims galimybę visapusiškai dalyvauti akademiniame ir socialiniame gyvenime.

Apibendrinant galima teigti, kad „Design2Freedom“ projekto iniciatyvos „VIKO“ bandomasis projektas sėkmingai parodė asmens poreikiais grindžiamo dizaino ir įtraukiojo švietimo potencialą aukštajame moksle. Derindamas teorines žinias su praktiniu pritaikymu, bandomasis projektas suteikė studentams, pedagogams ir socialiniams partneriams galimybę kartu kurti sprendimus, kurie padeda spręsti realaus pasaulio iššūkius.
Projektas ne tik pagerino neįgalių studentų mokymosi patirtį, bet ir skatino empatijos, bendradarbiavimo ir inovacijų kultūrą akademinėje bendruomenėje. Dėl visapusiško požiūrio ir stipraus bendruomenės įsitraukimo, bandomasis projektas prisidėjo prie platesnio tikslo kurti labiau įtraukią, teisingą ir tvarią
švietimo aplinkos. Iš šio bandomojo projekto gauta patirtis gali būti pavyzdžiu kitoms institucijoms, siekiančioms gerinti savo įtraukias praktikas ir skatinti socialinį teisingumą švietime.

3.3. Universidade da Coruña bandomasis projektas (Ispanija)

UDC įgyvendino bandomąjį projektą kaip dalį Erasmus+ finansuojamo D2F projekto, kurio tikslas – skatinti į asmenį orientuotą dizainą ir įtraukiąją švietimą aukštajame moksle taikant dalyvavimo metodikas. UDC bandomasis projektas buvo pavadintas „Design4Occupation: Universidade da Coruña bandomasis tyrimas „Design2Freedom“ projekto, skirto mokymosi transformavimui per įtrauktį“ ir buvo įgyvendintas nuo 2025 m. vasario iki gegužės.

Šis bandomasis tyrimas buvo įtrauktas į UDC darbo terapijos (OT) bakalauro studijų programos pirmųjų metų kurso programą, todėl buvo skirtas studentams, kurie tik pradėjo savo profesinę kelionę. Jis taip pat suteikė galimybių bendradarbiauti su kitų akademinių disciplinų, įskaitant kompiuterinę inžineriją, edukologiją, socialinius mokslus, fizioterapiją ir logopediją, atstovais. Šis tarpdisciplininis

matmuo sustiprino bandomojo projekto aktualumą ir atspindėjo realią profesinę praktiką, kurioje bendradarbiavimas tarp skirtingų sričių yra svarbus siekiant sukurti įtraukius sprendimus.

Svarbi bandomojo projekto ypatybė buvo bendradarbiavimas su neįgaliaisiais ir NVO. UDC bendradarbiavo su Galisijos neįgaliųjų konfederacija (COGAMI) ir A Coruña cerebrinio paralyžiaus sergančių vaikų tėvų asociacija (ASPACE Coruña), abiem organizacijomis, kurios yra pirmaujančios NVO neįgalumo sektoriuje
. Šios organizacijos palengvino tiesioginį studentų ir neįgaliųjų kontaktą, užtikrindamos, kad sprendžiami uždaviniai būtų autentiški ir susiję su kasdiene realybe.

„Design4Occupation“ projekte dalyvavo 92 dalyviai, turintys įvairias pareigas ir akademinį išsilavinimą. Tokia įvairi dalyvių grupė sukūrė dinamišką aplinką, kurioje buvo sujungta gyvenimiška patirtis, akademinės žinios ir techninė kompetencija, siekiant kartu kurti novatoriškus sprendimus.

„Design4Occupation“ siekė integruoti į OT kurso programą į žmogų orientuotą praktiką, įtraukią ir dalyvaujamąją projektavimo metodiką, tuo pačiu sukuriant galimybes kitoms akademinėms disciplinoms. Konkretūs projekto tikslai buvo:

- Padidinti pirmakursių ergoterapijos studentų sąmoningumą apie negalią, įvairovę ir įtrauktį, supažindinant juos su realaus pasaulio iššūkiais ir problemų sprendimu pagrįstu mokymusi.

- Skatinti aktyvų neįgaliųjų įtraukimą kaip bendrų sprendimų kūrėjų, suteikiant studentams galimybę glaudžiai ir prasmingai su jais bendradarbiauti.

- Skatinti tarpdisciplininį bendradarbiavimą tarp ergoterapijos ir kitų sričių, tokių kaip kompiuterinė inžinerija, socialiniai mokslai, pedagogika, logopedija ar fizioterapija, siekiant kartu kurti novatoriškas pagalbines technologijas, atitinkančias realius neįgaliųjų poreikius.

- Spręsti reikšmingas bendruomenės problemas, bendrai kuriant prototipus ir pagalbines technologijas, kurios tiesiogiai atitinka vartotojų nustatytus poreikius.

- Išbandyti ir įvertinti PCA, dalyvaujamąjį ir įtraukųjį projektavimą su neįgaliaisiais įvairiose universitetinėse aplinkose, tiek studentų mokymosi rezultatų, tiek socialinio poveikio atžvilgiu.

- Stiprinti partnerystę tarp aukštojo mokslo įstaigų ir socialinių organizacijų, kuriant tvarius ryšius, kurie gali tęstis ir po projekto pabaigos.

Šie tikslai atspindi dvigubą projekto siekį: diegti naujoves mokymo ir mokymosi srityje, tuo pačiu prisidedant prie įtraukesnės ir prieinamesnės visuomenės kūrimo.

Bandomasis projektas buvo struktūrizuotas pagal dalyvaujamąsias ir į asmenį orientuotas metodikas. Jis vyko trimis pagrindiniais etapais: (1) pradinis etapas, susidedantis iš įvairių veiklų, skirtų pristatyti projektą, pagrindinį turinį ir didinti sąmoningumą apie neįgaliųjų kasdienybę; (2) plėtros etapas, kurio veiklos buvo skirtos studentams, aktyviai dalyvaujantiems sprendžiant uždavinius, kartu su neįgaliaisiais ir kitais asmenimis; (3) baigiamasis etapas, kurio metu buvo pristatyti rezultatai ir surengta uždarymo ceremonija.

3.3. 1. Pradinis etapas

Pradžioje studentams buvo pristatyti projekto tikslai, struktūra ir tikėtini rezultatai. Remiantis studentų interesais ir pageidavimais buvo sudarytos darbo grupės, ir kiekvienai iš jų buvo paskirtas neįgaliųjų asmens apibrėžtas uždavinys. Buvo išdalytos pagalbinės medžiagos ir sutarta dėl veiklos grafiko. ASPACE ir COGAMI taip pat surengė sąmoningumo didinimo sesijas, kad padėtų studentams suprasti neįgaliųjų asmenų gyvenimo patirtį ir ergoterapijos vaidmenį.

Šeši COGAMI ir ASPACE bendradarbiai (Joan, Jose, Juan Ramón, José Luis, Sonia ir Jorge) dalyvavo tiesioginiuose ir virtualiuose užsiėmimuose, kuriuose dalijosi realybe, su kuria susiduria daugelis neįgaliųjų. Jie taip pat pristatė konkrečias problemas kaip uždavinius, kuriuos studentai turėjo ištirti ir ieškoti galimų sprendimų. Buvo pateikti šie uždaviniai:

- „Įtraukusis kauliukų puodelis“. Joan paaiškino, su kokiais sunkumais gali susidurti riboto judumo žmonės, norėdami žaisti įprastus stalo žaidimus. Tada studentams buvo iškeltas uždavinys – sukurti stalo žaidimų kauliukų puodelį, kuris būtų prieinamas kuo daugiau žmonių (atsižvelgiant į įvairius klausimus, pvz., kaip mesti kauliukus, dydį, tekstūrą ir kt.).

- „Mobilusis rampos“. Jose savo dalyvavimą sutelkė į studentų bendradarbiavimo prašymą ieškant sprendimo, kaip įveikti kasdieniame gyvenime dažnai pasitaikančius laiptelius, kuriuos neįmanoma įveikti vežimėliu. Buvo nuspręsta, kad galimas sprendimas galėtų būti skirtas bent 10 centimetrų aukščio laiptelių įveikimui ir turėtų būti nešiojamas.

- „Atsistok“. Juan Ramón paaiškino, kokių sunkumų kyla naudojant ir tvarkant ramentą kasdieniame gyvenime, ypač sunku rasti sprendimą, kuris leistų jam savarankiškai paimti ir padėti ramentą įvairiose padėtyse ir situacijose.

- „Laikyk tvirtai“. José Luis aptarė pritaikytų stalo įrankių su tirštikliu naudojimą, kurie atitiko reikalavimus riboti rankenos plotą, buvo pritaikomi įvairių tipų stalo įrankiams ir leido greitai ir veiksmingai valyti.

- „Krepšio gelbėjimas“. Sonia išreiškė norą tęsti studijas aukštojoje mokykloje ir papasakojo apie sunkumus, su kuriais susiduria nešdama kuprinę ir įvairius daiktus, reikalingus studijoms. Todėl studentams buvo iškeltas uždavinys rasti jai prieinamą būdą savarankiškai nešti šiuos daiktus naudojant elektrinį vežimėlį.

- „Ilgas nuotolis“. Jorge paaiškino studentams, kad reikia sukurti įrankį, kuris galėtų paimti įvairių tipų daiktus ir nereikalautų didelės ar ilgalaikės jėgos.

Per šiuos autentiškus iššūkius studentai iš pirmų rankų susipažino su neįgaliųjų gyvenimo patirtimi ir ergoterapijos svarba sprendžiant kasdienes problemas.

3.3.2 Kūrimo etapas

Grupės dirbo prie jiems paskirtų iššūkių asmeniškai arba internetu, tiesiogiai bendradarbiaudamos su ASPACE ir COGAMI vartotojais. Šiame etape vyko tolesni susitikimai per „Microsoft Teams“, siekiant padėti studentams kurti sprendimus ir ruoštis interviu su tyrėjais ir dėstytojais. Studentai rengė vidinius susitikimus, kad organizuotų savo darbą ir parengtų projekto turinį. Buvo skatinamas tarpdisciplininis bendradarbiavimas, ypač su Kompiuterių inžinerijos fakultetu, siekiant kartu sukurti prieinamus ir novatoriškus sprendimus. Projekto koordinatoriai teikė

nuolatinę pagalbą, padėdami komandoms apmąstyti savo pažangą, iššūkius ir mokymosi rezultatus.

61 dalyvavęs studentas buvo suskirstytas į šešias tarpdisciplinines komandas, kurios kiekviena sprendė vieną iš šešių pasiūlytų uždavinių. Kiekvieną grupę konsultavo neįgalus asmuo (kuris pasiūlė poreikį) ir keturių dėstytojų ir (arba) tyrėjų komanda. Šis metodas atitiko asmens poreikiais grindžiamo požiūrio, universalaus dizaino, prieinamumo ir įtraukties principus, taikant dalyvavimo metodikas.

Studentai atliko pagrindinį vaidmenį šiame procese, vadovavo interviu ir problemų sprendimo darbui, o lektoriai ir tyrėjai daugiausia atliko pagalbinį vaidmenį.

Buvo taikomas problemų sprendimu grindžiamas mokymasis ir dalyvavimo metodika, leidžianti studentams prisiimti atsakomybę už procesą ir pakartotinai ieškoti sprendimų. Taip pat buvo integruoti UD principai, užtikrinantys, kad sprendimai nuo pat pradžių būtų prieinami ir naudingi.

3.3.3 Galutinis etapas

Kiekviena komanda pristatė savo sprendimą mišriai komisijai, įskaitant dalyvaujančius vartotojus. Šiuo tikslu buvo surengtas uždarymo renginys, kurio metu buvo pristatyti rezultatai, įvertintas projektas ir užbaigtas jo įgyvendinimas. Studentai pasidalijo savo patirtimi, pabrėždami ergoterapeuto vaidmens svarbą ir tarpdisciplininio komandinio darbo vertę.

Vertinimo komisiją sudarė įvairių sričių atstovai, kurie yra pagrindiniai įtraukties į aukštąjį mokslą skatintojai: politikos srityje – socialinės gerovės, dalyvavimo ir lygybės tarybos narys (A Korunjos miesto taryba), universiteto srityje – dalyko „Praktika I“ (ergoterapijos bakalauro studijos) koordinatorius, nevyriausybinių organizacijų srityje – neįgaliųjų atstovai ir COGAMI bei ASPACE specialistai.

Buvo sukurta bendradarbiavimo erdvė, kurioje studentai pristatė savo sprendimus, buvo pripažinti geriausi įtraukūs sprendimai ir pasidalinta įgyta patirtimi.

Per visą bandomąjį projektą buvo taikomos metodikos ir strategijos, orientuotos į aktyvų dalyvavimą, PCA ir UDL. Vertinimas

metodas buvo mišrus, derinant kiekybinius ir kokybinius įrankius pagal dalyvavimo, į asmenį orientuoto ir į rezultatus orientuoto vertinimo principus. Pagrindinė priemonė buvo COCEMFE sukurta standartizuota forma, leidžianti vienodai rinkti pagrindinę informaciją apie kiekvieno bandomojo projekto dizainą, įgyvendinimą, dalyvavimo lygį, rezultatus ir numanomą poveikį.

Be to, „Design4Occupation“ bandomajame projekte buvo naudojami šie duomenų rinkimo įrankiai: specialios pradinės ir galutinės formos, studentų įgytų įgūdžių savęs vertinimas, grupės ir individualios refleksijos (rašytinės refleksijos ir garso/vaizdo įrašai).

Viso projekto metu buvo taikomi UDL principai, siekiant užtikrinti įtraukiąją švietimą: skatinti įsitraukimą per realaus gyvenimo iššūkius ir tiesioginį vartotojų bendravimą; siūlyti įvairias pateikimo formas per rašytinius, žodinius ir audiovizualinius medžiagos; sudaryti sąlygas įvairiems veiksmams ir išraiškos formatams per aktyvų dalyvavimą ir grupinius bei individualius projekto rezultatus įvairiais formatais.

Šios priemonės padėjo studentams analizuoti savo asmeninį ir profesinį augimą, suprasti kliūtis, su kuriomis susiduria neįgalieji kasdieniame gyvenime, ir suvokti, kaip tarpdisciplininis bendradarbiavimas gali padėti rasti prieinamus ir novatoriškus sprendimus.

Iš viso visoje bandomojoje programoje dalyvavo 92 žmonės: 61 studentas (3 neįgalieji), 12 dėstytojų, 6 tyrėjai (1 neįgalusis) ir 13 partnerių organizacijų atstovų (7 neįgalieji). Akademiniai profiliai buvo: ergoterapija, kompiuterinė inžinerija, socialiniai mokslai, švietimas, logopedija ir fizioterapija.

Pagrindiniai rezultatai rodo, kad pagrindiniai kintamieji buvo įvertinti daugiau nei keturiais balais (iš 5) ir rodo aukštą pasitenkinimo lygį bei suvokiamą naudą: 4,18 balo už pasitenkinimą projektu, 4,36 balo už naudą iš projekto ir 4,93 balo už asmens poreikiais grindžiamo požiūrio naudingumą.

Be to, buvo nustatyti šie su studentų suvokimu susiję balai:

- Bendras mokymosi patirties prieinamumas: 4,33/5.
- Gerbimas grupės įvairovės per naudojamas metodikas: 4,33/5.

- Asmeninis ir akademinis tobulėjimas: 4,03/5.
- Poveikis gerovei ir priklausymo universitetui jausmui: 4,15/5.
- 100 % studentų nurodė, kad jie aktyviai dalyvavo mokymosi procese.
- 100 % studentų jautėsi motyvuoti ateityje taikyti išmoktus įtraukties principus.

Ypatingas dėmesys buvo skirtas procesui ir studentų perspektyvai. Teminė studentų (n=61) pateiktos kokybinės informacijos analizė rodo, kad išryškėjo šios temos: į asmenį orientuotas požiūris, asmeninis ir profesinis tobulėjimas, kasdienių kliūčių suvokimas, tarpdisciplininio bendradarbiavimo vertė ir įtraukties poveikis.

Dauguma studentų pabrėžė, kaip svarbu išklausyti žmogų, suprasti jo kontekstą, poreikius ir tikslus. Dažnai tai buvo pirmoji jų galimybė praktikoje pritaikyti į žmogų orientuotą požiūrį ir persvarstyti kai kurias nuostatas apie įvairovę. Vienas studentas nurodė: „Interviu su Lucasu [PWD dalyvio pseudonimas] paskatino mane atidėti savo prielaidas ir sutelkti dėmesį į jo tikrąją istoriją“.

Studentai vertino galimybę dirbti kartu su įvairių sričių specialistais ir savo kurso draugais. Šis bendradarbiavimas leido rasti išsamesnius, realistiškesnius ir įtraukesnius sprendimus. Vienas studentas šį aspektą apibūdino taip: „Aš taip pat atradau komandinio darbo vertę ir svarbą, nes per šiuos mėnesius mes visi prisidėjome kiek galėjome, kad rastume naudingą ir realų sprendimą“.

Daugelis dalyvių apmąstė, kaip paprastas ir funkcionalus dizainas gali žymiai pagerinti žmogaus gyvenimo kokybę. Šis supratimas sustiprino jų motyvaciją ir tikslo jausmą kaip būsimų profesionalų. Kaip pažymėjo kitas dalyvis: „Aš supratau, kad žmogaus poreikiais grindžiamas modelis
yra ne tik graži koncepcija, bet ir visiškai pakeičia darbo būdą. […]. Galimybė įgyvendinti tokius projektus yra neįtikėtina, o matyti, kad tai, ką padarėme, tikrai gali padėti žmonėms, yra labai malonu ir motyvuojanča“.

Galiausiai instituciniu lygmeniu buvo skatinamas kultūrinis perėjimas prie įtraukiojo požiūrio, o bendradarbiavimo santykiai su socialinėmis organizacijomis buvo sustiprinti.

Šis procesas suteikė vertingų pamokų, kurios gali padėti pakartoti šį projektą kitose srityse:

Aktyvus neįgaliųjų dalyvavimas yra labai svarbus. Projekte pabrėžiama įtraukties svarba, aktyviai įtraukiant ASPACE ir COGAMI žmones į bandomąjį projektą. Bandomasis projektas buvo pagrįstas PCA, užtikrinant, kad neįgalieji būtų proceso centre. Šis požiūris apėmė jų poreikių, pageidavimų ir teisių pripažinimą, tuo pačiu skatinant jų aktyvų dalyvavimą kiekviename projekto etape.

ASPACE ir COGAMI neįgalieji nebuvo tik naudos gavėjai – jie aktyviai bendradarbiavo apibrėžiant ir sprendžiant iššūkius. Buvo skatinamas tiesioginis bendravimas su studentais, kad šių asmenų gyvenimiška patirtis ir žinios galėtų padėti mokymosi procese.

Jų, kaip mentorių ir bendradarbių, vaidmuo užtikrino autentiškumą ir aktualumą, o tai yra pagrindinis tikrosios įtraukties elementas.

Autentiški iššūkiai didina motyvaciją. Sprendžiami iššūkiai buvo pagrįsti realiomis problemomis, kurias nustatė patys naudotojai, užtikrinant aktualumą ir praktinį pritaikomumą. Studentai buvo labiau įsitraukę sprendžiant realias problemas, turinčias matomą poveikį.

Įgalinimas ir autonomija. Bandomasis projektas skatino neįgaliųjų savarankiškumą, leidžiant jiems mokyti studentus ir išreikšti savo nuomonę, poreikius ir lūkesčius. Jų, kaip pokyčių agentų, vaidmuo buvo sustiprintas, remiant jų autonomiją priimant sprendimus dėl sprendimų ir strategijų.

Taip pat svarbu aktyviai skatinti studentų dalyvavimą, kad jie taptų aktyviais mokymo ir mokymosi proceso dalyviais.

Tarpdisciplininis bendradarbiavimas praturtina mokymąsi. Buvo skatinamas bendradarbiavimas tarp OT, kompiuterinės inžinerijos ir kitų disciplinų dalyvių

skatino kurti sprendimus, kurie gerbtų kiekvieno asmens individualumą. Nuolat buvo pabrėžiama įtraukties ir prieinamumo visose srityse svarba.

Taip pat buvo skatinamas kitų akademinių disciplinų įtraukimas, siekiant holistiškai suprasti kiekvieną iššūkį. Kiekviena disciplina prisidėjo skirtingą perspektyvą, leidžiančią visapusiškiau ir kūrybiškiau problemos sprendimo metodą.

Dalyvavimo metodikos stiprina profesinę tapatybę. Ankstyvas susipažinimas su PCA, dalyvavimo metodikomis ir UDL padėjo studentams įsisąmoninti įtraukties vertybes kaip pagrindines jų būsimai profesinei praktikai.

Apskritai, UDC bandomasis projektas parodė, kad įtraukios ir dalyvaujamosios metodikos įtraukimas į aukštąjį mokslą yra ne tik įmanomas, bet ir transformuojantis. Tai padeda rengti būsimus specialistus, kurie supranta ir gerbia neįgaliųjų orumą, savarankiškumą ir teises.

3.4. Technická Univerzita v Košiciach bandomasis projektas (Slovakija)

3.4.1 Kontekstas ir tikslai

TUKE įgyvendintas bandomasis projektas vyko nuo 2025 m. vasario iki gegužės mėn. pagal D2F projektą. Jis buvo parengtas remiantis ilgalaikėmis universiteto įtraukiojo švietimo struktūromis, ypač jo paslaugomis, skirtomis studentams su negalia. Nuo 2000 m. TUKE yra pavyzdinė institucija Slovakijoje, skatinanti prieinamumą, įtraukųjį mokymą ir studentų su negalia integraciją į aukštąjį mokslą.

Bandomasis projektas buvo grindžiamas šia institucine patirtimi, siekiant integruoti PCM ir UDL principus į mokymo praktiką ir studentų paramą. Jo įgyvendinimu siekta stiprinti neįgaliųjų ir kitų socialiai remtinų grupių įtrauktį į akademinį gyvenimą, taip pat stiprinti bendradarbiavimą tarp universiteto ir socialinių organizacijų, veikiančių prieinamumo ir įtraukties srityje.

Bandomasis projektas turėjo du konkrečius tikslus: pirma, išbandyti PCM ir UDL taikymą universiteto paslaugose ir švietimo veikloje, siekiant skatinti individualizuotus, įtraukius ir dalyvaujamuosius metodus; antra, plėtoti tvarų bendradarbiavimą tarp TUKE ir išorės partnerių, dirbančių socialinės ir švietimo įtraukties srityje.

3.4.2 Įgyvendinimas ir dalyviai

TUKE bandomajame projekte iš viso dalyvavo 81 studentas, iš kurių 66 dalyvavo paskaitose, devyni dalyvavo hakatone, o šeši buvo studentai tiesiogiai remiami universiteto neįgaliesiems skirtų paslaugų. Mokymo ir mentorystės komandą sudarė 26 lektoriai ir penki pedagoginiai bei socialiniai patarėjai. Veikla buvo vykdoma trijuose fakultetuose: Mechanikos inžinerijos fakultete, Elektros inžinerijos ir informatikos fakultete bei Menų fakultete.

Bendradarbiavimas su socialiniu sektoriumi buvo būtinas jo plėtrai. TUKE bendradarbiavo su keturiomis išorės organizacijomis: Slovakijos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Košicės savivaldos regionu, privačiu specialiojo ugdymo konsultavimo centru ir organizacija „We Are Equal“.
Šios organizacijos prisidėjo prie mentorystės, sąmoningumo didinimo ir bendro kūrimo veiklos, kuri tiesiogiai susiejo akademinę bendruomenę su neįgaliųjų socialine ir profesine aplinka.

Įgyvendinimas buvo suskirstytas į tris pagrindines veiklos rūšis:

- Pirmoji – tai paskaitų ciklas, integruotas į esamus trijų fakultetų kursus. Sesijose buvo nagrinėjamos tokios temos kaip negalia, įvairovė, lygios galimybės, prieinamumas ir įtrauktis, taip pat universalios dizaino (UD), PCM, UDL, dalyvavimo metodikos ir dizaino mąstymo koncepcijos. Studentai taip pat tyrinėjo pagalbinių technologijų (AT) naudojimą ir apmąstė psichinę sveikatą kaip esminį įtraukties aspektą. Brainstormingo sesijos paskatino juos nustatyti kliūtis savo mokymosi aplinkoje ir pasiūlyti sprendimus.

- Antroji veikla buvo vienos dienos trukmės hakatonas „Pagalbinės technologijos prieinamumui ir įtraukčiai gerinti“, surengtas 2025 m. balandžio 15 d. Šis renginys subūrė įvairių disciplinų studentus,

neįgaliuosius, mokytojus ir socialinius specialistus, kurie kartu kūrė pagalbinius ir įtraukius sprendimus. Trys mišrios komandos dešimt valandų bendradarbiavo, kad išspręstų realias prieinamumo problemas. Neįgalieji aktyviai dalyvavo kaip mentoriai ir užduočių autoriai, o socialiniai darbuotojai ir pedagogai teikė patarimus ir vertino. Renginiu buvo skatinamas empatiškumas, kūrybiškumas ir tarpdisciplininis bendradarbiavimas.

- Trečiasis renginys buvo seminaras „UDL metodikos taikymas aukštajame moksle“, surengtas 2025 m. gegužės 20 d. Seminaras subūrė visų TUKE fakultetų atstovus, studentų su negalia koordinatorius iš kitų Slovakijos universitetų, vietos valdžios atstovai ir socialinės organizacijos. Sesija buvo skirta patirties dalijimuisi ir bandomųjų veiklų rezultatų analizei remiantis anoniminėmis atsiliepimų anketomis.

3.4.3 Vertinimas ir rezultatai

TUKE bandomojo projekto vertinimas buvo atliktas pagal D2F bendrą sistemą, derinant kiekybinius duomenis ir kokybinius atsiliepimus, surinktus per testus ir anketas.

Kalbant apie dalyvavimą ir asmenį orientuotą patirtį, 40 % studentų buvo susipažinę su įtraukiomis metodikomis, o apie maždaug 97 % manė, kad buvo atsižvelgta į jų individualius poreikius ir interesus. Veiklos pritaikymas individualioms savybėms buvo įvertintas 5 balais iš 5. Aštuoniasdešimt procentų studentų manė, kad turėjo galimybę išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti sprendimų priėmime, o 90 % teigė, kad jų nuomonė ir poreikiai buvo vertinami.

Kalbant apie prieinamumą, tik 10 % nurodė, kad susidūrė su kliūtimis prieiti prie turinio ar veiklos, o 100 % patvirtino, kad dalyvavimui remti buvo skirta pakankamai išteklių. Bendras mokymosi aplinkos prieinamumas buvo įvertintas 5 balais iš 5, o visi neįgalūs dalyviai nurodė, kad jų poreikiai buvo tinkamai patenkinti.

Kalbant apie įtraukias ir dalyvavimo metodikas, 10 % dalyvių turėjo ankstesnės bendro mokymosi patirties, 80 % save laikė aktyviais proceso dalyviais, grupės įvairovė buvo įvertinta 4 balais iš 5, o 90 % dalyvių buvo supažindinti su dizaino mąstymu ir PCM. Apskritai

studentų pasitenkinimas viršijo 80 %, patvirtindamas stiprų pedagoginį ir patirtinį bandomojo projekto poveikį.

3.4.4 Gera praktika ir įgyta patirtis

TUKE bandomasis projektas sukūrė keletą gerųjų praktikų, atitinkančių D2F tikslus. Viena iš svarbiausių buvo bendras mokymosi patirčių kūrimas, tiesiogiai įtraukiant neįgaliuosius tiek į hakatoną, tiek į klasės veiklas. Jų dalyvavimas kaip mentorių ir užduočių autorių užtikrino, kad mokymasis būtų pagrįstas realiais poreikiais ir autentiška studentų ir galutinių vartotojų sąveika.

Kita svarbi gera praktika buvo tarpdisciplininis dizaino mąstymo taikymas, kuris leido inžinerijos, informacinių technologijų ir menų studentams bendradarbiauti kuriant įtraukiusius sprendimus. Šis procesas skatino komandinį darbą, kūrybiškumą ir empatiją, stiprindamas techninio švietimo įtraukties aspektą.

PCM pagalba sukurta individuali pagalba taip pat pasirodė esanti labai veiksminga. Dėmesys asmeniniams privalumams, bendravimui ir savarankiškumui prisidėjo prie teisingesnės mokymosi patirties visiems studentams. Be to, lankstūs vertinimo metodai leido studentams parodyti savo kompetencijas būdais, pritaikytais prie jų individualių aplinkybių, nepakenkiant akademinei kokybei.

Mokymo veikla, skirta mokymo personalui, pavyzdžiui, 2025 m. gegužės mėn. seminaras, prisidėjo prie žinių apie UDL ir prieinamumą plėtros bei įtraukiųjų pedagoginių praktikų stiprinimo. Bendradarbiavimas su socialinėmis organizacijomis, įskaitant Slovakijos aklųjų ir silpnaregių sąjungą, Košicės savivaldos regioną, privatų specialiojo ugdymo konsultavimo centrą ir „We Are Equal“, taip pat tapo svarbiu veiksniu.
Šie partnerystės ryšiai sustiprino universiteto ir socialinio sektoriaus ryšį, padidindami bandomojo projekto tvarumą ir socialinę reikšmę.

Patirtis parodė, kad PCM, UDL ir dizaino mąstymas yra visiškai pritaikomi aukštajam mokslui ir gali skatinti tiek individualius, tiek institucinius pokyčius. Bandomajame projekte taikytos metodikos vėliau buvo įtrauktos į TUKE reguliarias paslaugas neįgaliesiems ir kitiems studentams su

specialių poreikių turinčiais studentais. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais tęsiasi, ypač bendrai nustatant prieinamumo problemas ir bendrai kuriant pagalbines priemones.

Galiausiai, šis bandomasis projektas taip pat paskatino sukurti naują psichinės sveikatos iniciatyvą TUKE, sustiprinant paramą studentams ir skatinant labiau į asmenį orientuotą požiūrį į gerovę. PCM ir
UDL principų derinys prisidėjo prie dalyvavimu, lygybe ir pagarba įvairovei grindžiamos mokymosi aplinkos kūrimo. Patirtis parodė, kad įtraukianti švietimas gali išsivystyti į platesnį institucinį procesą, skatinantį refleksiją, bendradarbiavimą ir laipsnišką įtraukiančių praktikų integravimą Slovakijos aukštojo mokslo kontekste.

4. Išvados

D2F projektas parodė, kad įtrauktis aukštajame moksle gali būti transformuojanti ir pritaikoma, kai ji grindžiama nuosekliu PCM, UD ir UDL deriniu. Koordinuodamas bandomųjų projektų įgyvendinimą VIKO (Lietuva), UdC (Ispanija) ir TUKE (Slovakija), konsorciumas parodė, kad įtraukianti švietimo sistema, grindžiama
žmogaus teisės gali tapti tvariąja strategija institucinėms inovacijoms, socialinei dalyvavimui ir teisingesnės bei labiau susietos Europos kūrimui.

Nuo pat pradžių D2F priėmė teisių pagrįstą ir dalyvaujamąjį požiūrį, suderintą su CRPD, EPSR ir SDG. Šios sistemos sudarė pagrindą aukštojo mokslo pertvarkymui į erdves, kuriose įvairovė, prieinamumas ir dalyvavimas yra neatskiriama mokymo ir institucinės kultūros dalis. Bandomieji projektai patvirtino, kad šie principai gali būti veiksmingai taikomi mokymo programose, dėstytojų mokymuose ir bendruomenės įtraukime, sujungiant teoriją ir praktiką.

Visais trimis atvejais PCM taikymas leido universitetams įtrauktį apibrėžti kaip procesą, kurio centre yra autonomija, dialogas ir abipusė pagarba. Neįgalieji nebuvo traktuojami kaip paramos gavėjai, bet kaip aktyvūs dalyviai, mentoriai ir žinių kūrėjai. Jų įtraukimas į mokymosi veiklos planavimą, įgyvendinimą ir vertinimą patvirtino, kad tikra įtrauktis reikalauja aktyvaus dalyvavimo, kai kiekvieno asmens požiūris yra pripažįstamas ir prisideda prie kolektyvinio mokymosi.

PCM, UD ir UDL derinys leido kiekvienam universitetui spręsti įtraukties klausimus pedagoginiu, aplinkos ir socialiniu aspektais.
PCM suteikė etinį ir humanistinį pagrindą; UD užtikrino prieinamumą infrastruktūroje, medžiagose ir technologijose; o UDL pasiūlė lanksčius pedagoginius metodus, kurie numato įvairovę. Kartu jie sudarė perkeliamą ir įrodymais pagrįstą modelį, kuris skatina struktūrinius pokyčius, o ne izoliuotus pritaikymus.

Mastelio keitimas buvo vienas iš pagrindinių D2F rezultatų. Nustatytos gerosios praktikos – bendras projektavimas su neįgaliaisiais, prieinamos įvairių formatų medžiagos, tarpdisciplininis bendradarbiavimas, individualizuotas mokymas, lankstus vertinimas ir institucinis bendradarbiavimas – sudaro nuoseklią sistemą, taikomą įvairiose disciplinose ir šalyse. Išbandytos realiomis akademinėmis sąlygomis ir pagrįstos vertinimo duomenimis, šios praktikos pasirodė veiksmingos ir pritaikomos, leidžiančios universitetams jas plėtoti pagal savo kontekstą ir prioritetus.

Mastelio keitimas taip pat pasireiškė sukuriant institucinius ir socialinius tinklus, kurie peržengia projekto ribas. Bendradarbiavimas tarp universitetų, pilietinės visuomenės organizacijų, tokių kaip COCEMFE ir CreaD, bei vietos partnerių kiekvienoje šalyje sukūrė ilgalaikes sąjungas, kurios toliau skatina įtrauktį, prieinamumą ir inovacijas. Šios partnerystės sustiprino žinių perdavimą tarp akademinės bendruomenės ir socialinio sektoriaus, padėdamos pagrindą nuolatiniam bendradarbiavimui mokymo, mokslinių tyrimų ir politikos kūrimo srityse.

D2F požiūris taip pat susiejo įtrauktį su tvarumu, sustiprindamas idėją apie Europą, kurioje žmogaus teisės, socialinė sanglauda ir atsakomybė už aplinką yra tarpusavyje susijusios. Įtraukianti aukštoji mokykla tiesiogiai prisideda prie TVT, ypač TVT 4 (kokybiškas švietimas), TVT 10 (nelygybės mažinimas) ir TVT 11 (tvarios bendruomenės). Įtraukdamos prieinamumą, dalyvavimą ir universaliąją dizainą į savo veiklą, dalyvaujančios universitetai parodė, kaip švietimas gali remti teisingą ekologinį ir socialinį perėjimą Europoje. Taigi įtrauktis tampa ne tik lygybės klausimu, bet ir tvaraus vystymosi bei atsparumo sąlyga.

Šiuo požiūriu projekte buvo pabrėžtas glaudus ryšys
tarp neįgaliųjų ir pagyvenusių žmonių teisių. Abi grupės susiduria su bendrais

iššūkius, susijusius su prieinamumu, savarankiškumu ir dalyvavimu, ir jas remia tos pačios teisių pagrįstos sistemos, kurios yra D2F pagrindas. Taikomos metodikos, pagrįstos PCM, UD ir UDL, gali būti išplėstos, siekiant skatinti visų amžiaus grupių žmonių socialinę įtrauktį, prisidedant prie amžiui draugiškos ir prieinamos visuomenės kūrimo. Šis kartų bendradarbiavimo požiūris atitinka PCIC principus, stiprindamas idėją, kad įtraukianti aplinka ir į asmenį orientuotos metodikos yra naudingos ne tik studentams, bet ir visai bendruomenėms.

D2F pilotiniai projektai aukštąjį mokslą pozicionavo kaip sisteminės įtraukties ir inovacijų variklį. VIKO integravė įtraukųjį dizainą į profesinį švietimą ir kūrybines disciplinas; UdC skatino tarpdisciplininį komandinį darbą ir socialines partnerystes; o TUKE sukūrė įtraukias ir dalyvavimo principu grindžiamas mokymosi strategijas, kurios turėjo įtakos institucinei praktikai. Šios iniciatyvos parodė, kad įtraukusis švietimas gerina mokymosi kokybę, stiprina pilietinį aktyvumą ir skatina dalyvavimu ir lygybe grindžiamą universitetinę kultūrą.

Vertinimo rezultatai patvirtino teigiamą šių metodikų poveikį. Visose bandomosiose programose daugiau nei 80 % dalyvių nurodė esantys labai patenkinti ir jaučiantys, kad jų poreikiai ir nuomonės yra vertinami. Mokytojai ir koordinatoriai pabrėžė PCM, UD ir UDL naudingumą būsimoms mokymo veikloms, o PwD dalyviai pripažino bendro projektavimo ir bendradarbiavimo mokymosi svarbą. Be skaičių, bandomieji projektai skatino empatiją, kūrybiškumą ir asmeninį tobulėjimą, sustiprindami nuomonę, kad įtrauktis prisideda tiek prie švietimo kokybės, tiek prie žmogaus vystymosi.

D2F patirtis taip pat parodė, kad įtraukties praktikos gali būti įtrauktos į institucines sistemas, užtikrinant jų tvarumą ir po projekto pabaigos. Medžiaga, mokymo ištekliai, vertinimo priemonės ir šis gerosios praktikos vadovas sudaro pakartotinai pritaikomą modelį universitetams ir politikos formuotojams. Jie suteikia konkrečius įrankius sistemingai įgyvendinti įtraukius, į asmenį orientuotus ir dalyvaujamuosius metodus. Taigi įtrauktis patvirtinama kaip nuolatinis procesas, kuris gali būti institucionalizuotas ir išplėstas, o ne apsiriboti bandomaisiais projektais.

Politikos lygmeniu D2F prisideda prie EPSR įgyvendinimo ir skatina Europos aukštojo mokslo erdvės tikslus, susijusius su įtrauktimi, skaitmeninimu ir socialine atsakomybe. Jis taip pat teikia praktinių

įrodymų, kaip CRPD gali būti įgyvendinta aukštojo mokslo srityje, paverčiant teisinius įsipareigojimus kasdieniais veiksmais. Susiedama įtraukią pedagogiką su žmogaus teisėmis ir tvarumu, D2F siūlo realistišką kelią universitetams suderinti savo švietimo misijas su Europos socialinėmis ir demokratinėmis vertybėmis.

Esant dabartinei demografinei situacijai, kai Europa susiduria su gyventojų senėjimo problema, D2F patvirtinti metodai yra ypač aktualūs. Universitetai gali atlikti pagrindinį vaidmenį kuriant įtraukias technologijas, paslaugas, ir žinias, kurios atitinka tiek neįgaliųjų, tiek vyresnio amžiaus žmonių poreikius. Taikydamos PCM ir UD principus, institucijos gali skatinti mokymąsi ir dalyvavimą visą gyvenimą, stiprindamos kartų solidarumą ir mokymąsi visą gyvenimą.

Apibendrinant, D2F patvirtina, kad įtrauktis, prieinamumas ir tvarumas yra neatskiriami švietimo kokybės ir socialinės pažangos ramsčiai. VIKO, UdC ir TUKE įgyvendinti bandomieji projektai sukūrė įrodymus, priemones ir partnerystes, kurie parodo, kaip universitetai gali veikti kaip katalizatoriai įtraukią ir tvarią Europą. Šiame vadove pateikti gerosios praktikos pavyzdžiai yra ne tik pedagoginės naujovės, bet ir strateginis indėlis į aukštojo mokslo viziją, kurioje vertinama įvairovė, užtikrinamas dalyvavimas, o žmogaus teisės yra kiekvieno mokymosi proceso pagrindas.

Sujungdama įtraukųjį dizainą su žmogaus teisėmis ir tvarumu, D2F prisideda prie tokios Europos kūrimo, kurioje universitetai, bendruomenės ir viešosios institucijos bendradarbiauja, siekdamos užtikrinti, kad kiekvienas žmogus – neįgalieji, vyresnio amžiaus žmonės ir ateities kartos – galėtų dalyvauti, mokytis ir klestėti
lygiateisėje ir prieinamoje aplinkoje. Tai yra ilgalaikis D2F palikimas: įrodymas, kad kai švietimas yra orientuotas į žmogų, dalyvaujamojo pobūdžio ir visuotinai pritaikytas, jis tampa jėga, skatinančia įgalinimą ir kolektyvinę gerovę visais gyvenimo etapais.

Akronimai

COCEMFE: Ispanijos fizinių ir organinių negalių turinčių žmonių konfederacija neįgaliesiems

CreaD: Kūrybinis rajonas (Belgija)

CRPD: Konvencija dėl žmonių su negalia teisių D2F:

Projektas „Design2Freedom“

EPSR: Europos socialinių teisių ramstis

LTT: Mokymosi, mokymo ir lavinimo veikla MOOC:

Masinis atviras internetinis kursas

PCM: Asmenį orientuotas modelis

PCIC: Asmenį orientuota ir integruota priežiūra

PwD: Neįgalieji

SDG: Tvaraus vystymosi tikslai

TUKE: Košicės technikos universitetas (Slovakija)

UD: Universalus dizainas

UDL: Universalus mokymosi dizainas

UdC: Korunjos universitetas (Ispanija)

VIKO: Vilniaus kolegija (Lietuva) WP: Darbo paketas

Nuorodos

Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Įtraukties indeksas: mokymosi ir dalyvavimo mokyklose plėtojimas*. Įtraukiojo švietimo studijų centras.

Brown, T. (2009). *Pokyčiai per dizainą: kaip dizaino mąstymas kuria naujas alternatyvas verslui ir visuomenei*. Harper Business.

Burgstahler, S. (2015). *Universalus dizainas aukštajame moksle: nuo principų iki praktikos* (2-asis leidimas). Harvard Education Press.

Connell, B. R., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., & Vanderheiden, G. (1997). *Universalaus dizaino principai*. Šiaurės Karolinos valstybinis universitetas, Universalaus dizaino centras.

De Asís, R. (2020). Prieinamumo reikšmė, turinys ir teisinė konfigūracija. Universitas, (32), 2–21. https://doi.org/10.20318/ universitas.2020.5509

Echeita, G. (2013). Švietimo įtrauktis ir atskirtis: keletas apmąstymų apie įtraukiojo švietimo paradigmą. *Revista Iberoamericana de Educación*, 61(1), 9–30.

Europos integracijos interneto svetainė. (2025). Kas yra gera praktika? Atsižvelgta 2025 m. rugpjūčio 26 d. https://migrant-integration.ec.europa.eu/page/ what-are-good-practices_en

Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed (2nd ed.). Siglo XXI Editores.

Meyer, A., Rose, D. H., & Gordon, D. (2014). *Universalus mokymosi dizainas: teorija ir praktika*. CAST Professional Publishing.

OHCHR. (2012). *Žmogaus teisės ir įtraukianti švietimo* sistema. Jungtinių Žmogaus teisių komisaro biuras.

Panke, S. (2019). Dizaino mąstymas švietime: perspektyvos, galimybės ir iššūkiai. *Atvirieji švietimo tyrimai, 1*(1), 281–306. De Gruyter. https:// doi.org/10.1515/edu-2019-0022

Rodríguez, P. (2014). *Asmenį orientuota ir integruota priežiūra*. Fundación Pilares para la Autonomía Personal.

Rose, D. H., & Meyer, A. (2002). *Mokymas kiekvienam mokiniui skaitmeniniame amžiuje: universalus mokymosi dizainas*. Asociacija priežiūrai ir mokymo programų kūrimui.

JT. (2006). *Konvencija dėl žmonių su negalia teisių*. Jungtinės Tautos.

JT. (2015). *Mūsų pasaulio transformacija: 2030 m. darnaus vystymosi darbotvarkė* (A/RES/70/1). Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja.

UNESCO. (2015). *Švietimas 2030: veiksmų planas.*

UNESCO. (2020). *2020 m. pasaulinė švietimo stebėsenos ataskaita: Įtrauktis ir švietimas – Visi reiškia visus*. Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija.

UNESCO. (2020). *2020 m. pasaulio švietimo stebėsenos ataskaita: Įtrauktis ir švietimas: visi be išimties*. Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/ pf0000374817

Jungtinių Tautų žmogaus gyvenviečių programa (UN-Habitat). (2008). *Dubajaus tarptautinis apdovanojimas už geriausią gyvenimo aplinkos gerinimo praktiką: pristatymo gairės*. UN-Habitat. https://unhabitat.org/dubai-international-award-for-best-practices-to-improve-the-living-environment

Zimmerman, M. A. (2000). Įgalinimo teorija: psichologinis, organizacinis ir bendruomenės lygmens analizė. J. Rappaport & E. Seidman (red.), *Bendruomenės psichologijos vadovas* (p. 43–63). Springer.

Ispanijos fizinių ir organinių negalių turinčių žmonių konfederacija (COCEMFE)
C/Luis Cabrera, 63 28002 Madridas
+ 34 91 744 36 00 -cocemfe@cocemfe.es
www.cocemfe.es

Co-funded by the European Union

2023-KA220-HED – Aukštojo mokslo bendradarbiavimo partnerystės. Finansuoja Europos Sąjunga. Tačiau išreikštos nuomonės ir požiūriai yra tik autorių ir nebūtinai atspindi Europos Sąjungos ar Europos švietimo ir kultūros vykdomosios agentūros (EACEA) nuomonę. Nei Europos Sąjunga, nei EACEA negali būti laikomos atsakingomis už juos.